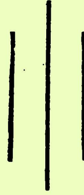
रवि शाक्य, इखाछैं, यल

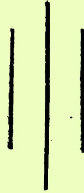
चवसा

(नेपाल भाषाया ह्रस्व दीर्घ नियम)

च्वमि

तुयु बहादुर महर्जन

पिकाक

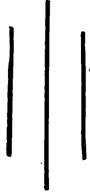
नेपाल भाषा गुथि

किपू

मू ६/-

च्वसा

(नेपाल भाषाया ह्रस्व दीर्घ नियम)

च्वमि

तुयु बहादुर महर्जन

पिकाक

नेपाल भाषा गुथि
किपू

ने. सं. ११०९ मू

पिकाक :

नेपाल भाषा गुथि

किपू ।

न्हापां: द्व:छिगू

नेपाल संवत: ११०६

ब्याक्क वां- चवमिया

मू

थाकु

पवित्र प्रिन्टिङ्ग प्रेस,

अद्वैत मार्ग (बागबजार) ये

फोन नं. २-२७३३४

धलः पौ

जिमिगु खँ

'नेपाल भाषा गुथि' पाखें लिपि कक्षा ब्वंका: वया च्वंगु त:दँ दयेधुंकल । थ्व लिपि कक्षाय् व्याकरणनं ब्वंकेगुलि सुं ब्वमि (विद्यार्थी) पिसं 'व्याकरणया सफू छु छु दुलय्?' धका: न्यन धा:सा ब्वमितय्त ल्वयेक नां काये वह्:गु व्याकरणया सफू छग् हे लुइके मफु ।

छग् ला, अथे हे ज्ञीगु नेपाल भाषाय् व्याकरणया सफूत म्हो; उकिसनं ज्ञन नेपाल भाषा नकतिनि नकतिनि ब्वने-च्वये सयेकिपिन्त ल्वयेक ब्यनेगु (refer) व्याकरण हे खंके थाकुल। उकिं विशेष यानां न:च्चापिं ब्वमिपिन्त ल्वयेक व, अलय नेपाल भाषा सयेके- सिइके मासें व:पिन्त नं ज्यालगय् जुइकथं छग् व्याकरणया आवश्यकता अतिकं हे खने दत । थ्व हे आवश्यकतायात पूवंकेगु इवलय् नेपाल भाषा गुथि, सहायक प्राध्यापक भाजु तुयुबहादुर महर्जनजुयात छग् ब्याकरणया सफू च्वयेगु भाला बिया । व हे भालाया उपज ख: ; थ्व 'च्वसा' सफू ।

थथें गुथियात तसकं आवश्यक जुयाच्वंगु ब्याकरणया सफू च्वया दिम्ह तुयु बहादुर महर्जनजुयात जिमिसं न्ह्यावव सुभाय् ब्यूसां म्हो हे जक जुइताया । सफू पिथनेगु इलय् लाछि-मलाछि प्रुफ स्वया ग्वहालि यानां दीपिंत नं जिमिसं सुभाय् विया च्वना ।

मेगु यवव छु च्वये ! थ्व जिमिगु पांगु पिथना ख: । विज्ञ ब्वमि भाजु / मयजुपिसं थुकी छुं मगा: मचा:गु दुसा, सुझाव वियादिल धा:सा जिमिगु मेगु ज्याय् (पिथनाय्) छपला: न्ह्यज्यायेत अ:पुइ धैगु विश्वास।

नेपाल भाषा गुथि

किपू

नेपाल सम्मत ११०९

नेपाल भाषा गथे याना: ब्वनेगु ?

थौंकन्हय् गुलि-गुलि नेवा:तय्‌सं नेपाल भाषा ब्वने मस:, नेपाल भाषा च्वये नं मस:। उकिं नेपाल भाषा कयां छुयाये नेपाल भाषाया सफू, पत्रपत्रिका न्यानां छुयाये ? धायेयो। वास्तवय् नेपाल भाषा ब्वने त:सकं अ:पु। च्वयेनंअ:पु। मेमेगु भासाय् थें थुके ब्वने च्वये सयेकेत यक्व व्याकरणया नियम न्वय् वयेके म्वा:। निता प्यता नियम थय्‌क थुइकेवं गा:। न्वय् वयेके (कण्ठयाये) मा:गु मदु। चीहाकलं धायेगु ख:सा गथे याना च्वया तल अथे याना: हे ब्वनेगु अलय् गथे याना न्वंवाना अथे याना हे च्वयेगु ख:। थुलि धायेवं हे नेपाल भाषाया फुक्क व्याकरणया नियम ववचाइ। थ्व धयागु खँयात थन क्वय् ब्वथला क्यने–

१) नेपाल भाषाय् ह्रस्व फुक्क चीहाकलं छग:-छग:यात क्व:जिक ब्वना दिसँ:। थथे धइगु मतलव अ आ इ उ ए ओ अं अथेहे क का कि कु के को कं फुक्क चीहाकलं ब्वना दिसँ।

२) दीर्घ आख: फुक्क ता:हाकलं ब्वना दिसँ। थुकेया अर्थ अ: आ: ई ऊ ऐ औ अं अलय् क: का: की कू कै कौ कं थ्व फुक्क ता:हाकलं ब्वना दिसँ।

३) नेपाल भाषाय् तुति पाला: त:गु 'य्' यक्व हे छ्यले

मा: । 'य्' यात चीहाकलं धया दिसँ । हानं खँग्व:या दथुइ, ल्यूने छ्यला: तइगु 'अ' कारयात नं तुति पाला: आपा: हे चीसकं धायेयो । थ्वयात थथे मयासे ब्व:जिक हे धया दिसँ ।

४) मिलाफुति (चन्द्रविन्दु) छ्यला: त:गु न्ह्यागु आखः-यात नं चीहाकलं न्हासं थ्वयेका: ब्वना दिसँ ।

५) सिन्ह:फुति (शिरविन्दु) छ्यला: त:गु न्ह्यागु आखः यात नं ता:हाकलं न्हासं थ्वयेका: ब्वनादिसँ ।

नेपाल भाषा ब्वने सयेकेत थुलि खँ लुमनेवं गा: । आ: ज्ञासँ थुलि हे नियमयात लुमंका: थ्वयां ववय् च्वंगु ब्वँज्या (पाठ) बांलाक ब्वने सयेकेगु कुतः याये ।

झो झी

(थ्व ब्वँज्याय् ह्रस्व 'इ' कार व दीर्घ 'ई'कार दुगु आखः ब्वने सयेकेगु ज्या जुइ ।)

न्हापालाक झो झिम्ह मिलय् जुइमा: । झो झिम्ह मिलय् जूसा छु केया दु:ख । झो झिम्ह मिलय् जूसा कीचायात किसि यायेफु, किसियात कीचा यायेफु । नितका घेबायात नीतका यायेफु । छु जक याये मफु । झो झिम्ह झिखे स्व: । झिम्हेसिया झिगू बिचा: । फुक्कं थ:थवय् चलाख । फुक्कसिया थ: जक जीकेत, थ:जक भिंकेत स्वइपिं । थ:जक कति लाइगु जूसा कत:पि स्यसां ज्यू । गनं छुं जूसा थ: जक लिचिलेत स्वइपिं । अलय् थ्व हे मौकाय् लाका: कत:पिंस झो छम्ह-छम्ह याना: ब्व:थला: ह:गु । उकिला

कुमिचां किसि ववःथल धाःगु। नत्र अथें धाइला ? का स्व जि बाखं छपु कने।

छथाय् छगू तःधंगु जंगल (गुं) दु हं। अन तःसकं हारांपिं धुं, भालु, चितुवा, सिंह, किसि व मेमेपिं यक्व हे पसुत दु हं! अन सुं छम्ह हे सिकार म्हितः वने मछाः हं! उकिं छन्हु छम्ह सिकारिं "जि सिकार म्हितः वने छाः" धकाः फुर्ति यात हं! अलय् सिकारि खिचा छम्ह, तुपः छगू व गोलि स्वोगः पोगःति ज्वनाः वन। वं लँ धुंछि सिकारि खिचायात खँ स्यनाः वन। खिचा गुंइं वना मालिकं धाःथे याइम्ह जुल। गुं सिथय् थ्यन। सिकारि तक्क दित। न्हाय्पं तिं स्वाकल। मिखा तेय्लाकल। खिचायात मिखा भाय् यात। खिचा गुंइं दुहां वन। अलय् तिंतिं न्हशाः उल, 'का थन सिकारि दुहां वइन जंगलि जनावरत धाक्व छपाँय् छधी जुइमाल।' सकलें पुचःचा पुचःचा मुन। सकसिनं तं पिकाल। गुलिसिनं 'का थ्वयात कचिलं जक पुयाः स्याः धाल। गुलिसिनं 'का थ्वयात म्वाः म्वाकं हि त्वनाः स्या' धाल। गुलिसिनं 'मिखा व तुति लिकया म्हिजक म्हिताः स्या' धाल। थ्व इलय् लाक्क छगः गोलि ध्वाइंक मुल। सकसिनं न्हेपं तिं स्वाकल। गोलि मू पाखे न्यायेथें मिखा कना स्वल। थुबलय् लाक्क छकलं मुस्या मुइके थें गोलि धारारारां त्वःतूगु सः ताये दत। खिचा अनं तिगा न्हुया बिस्युं वन। मेगु पुचलय् वनाः," का, अन झी पासापिं येक्व हे स्यात। का, झी बिस्युं वने माल।" धाल।

"अलय् झी सिंह ग्वलय् ?"

"वला जि नं मस्यू ।" उलि धया खिचा झिन्याकु ति न्हुया बिस्युंवन । व स्वया: चिचीधीचापिं जनावरत नं बिस्युंवन । अलय् छु मानि धका: ततःधीपिनं बिस्युंवन । खिचा अनं मेगु पुचलय् वन । "का, झी पासापि येक्व हे स्यात । ल्यं दुपि नं बिस्युं वन । का मखुसा बिस्युं वंगु न्यें" धका: धाल । सकसिनं न्हाय्पं ति स्वाका न्यन । धाथें बिस्युं वंगु स: तायेदत । अलय् ला इपि नं बिस्युं वन । खिचा अनं सिंहयाथाय् ब्वाँय् वन । सिंहयात नापलाना : धाल, "सिंहजु, सकल पासापिं ग्याना: बिस्युं वन । आ: छि थ्व गुंया जनावरतय्त रक्षा यायेमाल ।" धाथें सिंहं ला छकलं तं पिकाल । सिकारि च्वना च्वंथाय् फुर्ति याना: वन । सिकारि सुला-च्वन । न्हृच्यंने पाखे वयेवं छच्चनय् लाक छथु धाइंक कयेकल । सिंह छकलं गुं हे थ्वयेक तिसलं हाला: ग्व:तुल । व न्यना: सकसियाँ सातु वन । खिचा अनं चितुवायाथाय् ब्वाँय् वन । "का, झी सिंह-यात स्यात । आ: छि सां थ्व गुंयात रक्षा याये माल" धका: धाल । चितुवा नं छकलं कचिकं नइम्ह थें कसय् जुया: वन । सोम्ह सिंहयाथाय् थ्यनी थें च्वंबलय् वयात नं सिधयेकल । खिचा लाय्-लाय् बुया हाल । सकसियां प्वाथय् च्वंम्ह किमि हे सित । थ्व हे मौकाय् सिकारिं खिचा वंवं थाय् छम्ह छम्हयसित लितु लिना: स्यात । खिचां स्याबासि काल ।"

का स्व, खिचा छम्हसे याना: दक्व जनावरत सी माल ख:ला ? झीत नं स्यंकेत कतकं थथे हे यायेफु । उकिं झी नं बांलाक मिलय् जुया च्वने माल धयागु ख:।

१) थ्व ख्वंज्याय् छ्यला: त:गु ह्रस्व 'इ' कार व दीर्घ 'ई' कार दुगु खंग्व: जक थ:गु ल्ह्य-सफुतिइ ल्ह्याया दिसँ।
२) ल्ह्यायागु खंग्व:या छसि कथं अर्थ कना दिसँ।
३) अर्थ वीधुनगु खंग्व:यात खंपुइ छ्यला: दिसँ।
४) थुजीगु हे आख: दुगु न्ययग्व: खंग्व: च्वया दिसँ।

कुमा:चा ज्यापु

(थ्व ख्वंज्याय् ह्रस्व 'उ'कार व दीर्घ 'ऊ'कार ल्वने सयेकेगु ज्या जुइ।)

"कुमा:चा ज्यापु" काय्मचा जुयाँछु याये! बुँइ धका: छुं ज्या याये फुह्म मखु। न कु कुवीफु, न कू हे ज्वने फु। न्ह्यागु ज्या या:सां थाकु चा:। न्हयाबलें थ:य् कुना जुइ। अथे धका: म्ह मफुम्ह नं मखु। नये त्वनें धा:सा भूतं नये थे नयेफु। सितिकं ला:सा चूपाउँ हे फंछि त्वनेफु। भ्वय् न:सा बजि हे कूछि नयेफु। थ्वं हे गुल्वला त्वनेफु। अझ लपतेय् च्वंगु हे हुतुहुया सुचुक नइ। नइगु स्वये बलय् किसिथें ल्ह्वने फये मा:थें च्वं। तर पूरा हे सिकंपू ख्वा:। फसं हे हुइंत पुइकीथें च्वं। उखुनु छक: वयागु खँ छं मस्यूनि, कुसां कुया: फोग्टिनं आख: च्वया च्वंगु। फय् छथु हुइंत व: बलय् कुसा गन, पुसा गन, तपुलि गन ? उखे ला: थुखे ला: हे मदु।

धेबा मदुम्ह बाउचिया ख्वय् नयेमाः। अयाम्हेसिया जू म्हितेमाः। हानं जुलं बुत धकाः हूहू ख्वइ। धयानि बुद्धिला छुं छफुति हे दुम्ह मखु। वयागु बुद्धि ला तूसिक नं चीगः। तुलि हिला कायेत नं मज्यू। धुकू छुं बःलाम्ह मखु। अयाम्हेसिया गुबलें फुति नं यायेमाः। नखः पतिँ न्हून्हूगु लं फीमाः। अलय् दुगु छपाः निपाः भु नं बाकु याना खू धकाः मी। उकेया धेबा दतले भुतुलिइ मि च्याइ। मन्तकि भुतू नं सुकुखा। थयापिंत हे मखा उबलय्यापिं बुरातसें धाइगु "बाज्याया मुसि, छय्या छुसि।" अलय् छुं नं मन्त धायेवं फलय् सुखू छपाः लायाः सुखुलिइ फेतुना सूसू झसुकाः तयाः च्वनी। वयाथाय् न्ह्यंने सुसु वलं वं छुं धाये फइमखु।

छेँ ज्या

१) थ्व ख्वंज्याय् छ्यला तःगु ह्रस्व 'उ'कार व दीर्घ 'ऊ'कार दुगु खँग्वः जक थःगु ल्हा-सफुतिइ ल्ह्ययाः दिसँ।

२) ल्ह्ययागु खँग्वःया छसिं कथं अर्थ कनाः दिसं।

३) अर्थ बोधुनगु खँग्वःयात खँपुइ छ्यलाः दिसँ।

४) थुजोगु हे आखः दुगु न्ययम्वगः खँग्वः च्वयाः दिसँ।

तःम्ह ख्वँनं फै मकाः

(थ्व ख्वंज्याय् मिलाफुति व सिन्हःफुति दुगु आखः ख्वने सयेकेगु ज्या जुइ।)

व छेँय् च्वंम्ह बुरा छम्ह तःसकं हालेयो। हालीगु नं गं थायेथें हालेफु। सुना नं गना:गने फुम्ह मखु। पना: पने फुम्ह नं मखु। कं थी थें हे। सुना नं खँ छकूचा जक कनेमा: तं तं चाया: जुइ। बुरा जुल धायेवं खँ नि लँ तं चाया: जुइ धा:गु नं ख: हे ख:थें च्वं। दँ नं खुइ न्हय् दँ फुइ धुंकल। दंदँया अनुभव मुंका:तये धुंकूम्ह बुरायात सुना नं या:गु नं लुदंगु मखु। छेँज्या, वुँज्या धा दक्क थ:म्हं हे याये मा:म्ह। ववथाय् दुहां वनेसात धुं नस्वा: वइ। गुबलें गुंगुं थना तइ। धुं व गुंगुंयागु कुँ बाहेक जाथु केँथुयागु कुँ वइगु छपति हे मयो। जाथुकेँथुयागु कुँ भतीचा वल धायेव ववथा कुं गल, छें छखां कुं गल धका: तुरुन्त हे इया: चायेका: फसं व्हा की।

थौं थ: बुरा जुइ धुंकल। कला: मदये धुंकल। काय् म्हचा-य्‌पिं ल्याय्म्ह ल्यासे जुइ धुंकल। काय्‌पिनि ज्या हे ध्याहाँ-ध्याहाँ जुइगु। म्हयाय्‌पिनि ज्या हे बांथां काये गु। छेँ कुं गइगुया छु वास्ता! बरकंछि काय्‌पिं लाकां कुं गइगुया नि धन्दा, म्ह्यायपिन्त न्हाय्कुं गइ धका: नि धन्दा! काय्म्हचाय्‌पिं छेँ हे कुँ गये मा:, छुं हे नये मा:, धुं हे नये मा:, प्वं हे नयेमा: सुयात छु मतलब? छेँला लँ सिथय् दनात:गु सत: फलचा थें। छेंया छचलि, मातं च्वत, बइग: येयोगु जुइमा:। छचलि खिखाँमुग: थें च्वने धुंकल। च्वत गथांमुग: वाइगु द्वपा: थें च्वने धुंकल। मातं वा बइबलय्-सिया असंया लँ थें च्वने धुंकल। वया काय्म्हचाय्‌याना: च्याम्ह दु। च्याम्ह च्याखे स्व:। सकलें व छें प्रति जिम्मेदारी मदुपिं थें जुइगु। छेंय् ला थथे धा:सा पिने गथे जुइ? पिनेला फोहर जुजुं जुजुं बरु ध:

हाचाँ गाया: जुल, फ: हावाँ गाया: जुल, सुनानं व फोहर वांछ्वये मयं । थुकथं मयायें मयायें छु तक नं मया: धा:सा थ:पित जाथुया नये मा:गु जाकि तक नं सुनानं न्या: मवं ।

छन्हुया दिं, सुथसिया झिंनिता: ई जुइ धुंकल । भुतू मक्वा: नि । सकलें वल । कपं उला: जासिइ स्बल । जासि खालि । सुंक वन । दकलय् लिपा चोधीम्ह म्हचाय् वल । माया वंगु ख्वालं, "यो बा जा नये" धाल । वौम्हं म्ह्याय्या ख्वा: स्वस्वं मिखां ख्विवि तिकि नंकल । अलय् म्हचाय्यात धाल, "आ: झीगु छें स्यन । छेंय् चवंपि मनूत तांति ग्व:जा जुल धायेवं छें स्यनी धा:गु थ्व हे का । उकिं का उबलय्यापिं मनूतसें त:म्ह ध्वंनं फं मका: धा:गु ।"

"त:म्ह ध्वँनं फं मका: धा:गु छु बा: ?"

"अथेका आपा: मनू दया: न छुं ज्या मजुल धायेवं त:म्ह ध्वंनं फं मका: धाइ ।"

"गथें लय् ?"

"सुयातं छुं वास्ता मंत थायेवं थथे हे जुइ ।"

"अलय् त:म्ह ध्वँनं गथे जुया फं मकाल लय् ? थ्वला बाखं थें च्वंनि बा ।"

"अं थ्व बाखं हे ख: । न्यने ला ? छगू गुं दिथ्य् छगू ब्थां ध्वंत च्वना च्वन हे ! उबलय् लावक लं दापा जूम्ह फं छम्ह वल हं ! फुक्क ध्वंतय् इचा घुतुघुतु वन । फुकसियां छम्हं मेम्हसित 'का रे हुं, हुँ व:म्ह फं चित कया हिं ।" सुना नं का: मवं । फुक-

सियां मनय् "आः जि जक नये मालं ला ? जि कयाः ह्ःसा सकसियां नइ । काः वने धासा सुयांम्ह, नये सकसियाँ न्ह्यां । जि नं वने मखु ।" धकाः सकलें सुंक च्वन । फै वंम्ह वनंनातुं । खने मदइ थें च्वंकाः फैचां लिफः स्वया : मुसुक्क छक न्हिलाः वन । ह्: थ्व छेंय् नं थथे हे जुयाच्वन । थुइलय् जुल नं फुकसियां जि जक नये मालं ला धकाः जा तक हे थु मवः । मस्यूपि छम्ह मदु । अय्सां सुयातं वास्ता मदु । जि जक हालां छु याये ? जि नं हाले मखु' धकाः बुरा नं सुंक च्वन । चीरोम्हच्याय्या छुयाये- छुयाये जुल ।

छेँ ज्या

१) थ्व ब्वं ज्याय् छयलाः त:गु मिलाफुति व सिन्हःफुति दुगु खँग्वः जक थःगु ल्ह्य-सफुतिइ ह्ययाः दिसँ ।
२) ल्ह्ययागु खँग्वःया छसि कथं अर्थ कना दिसँ ।
३) अर्थ बीधुनगु खँग्वःयात खँपुइ छयलाः दिसँ ।
४) थुजोगु हे आखः दुगु न्यय्ग्वः खंग्वः च्वयाः दिसँ ।

व गजाःम्ह मिजं !

(थ्व ब्वँज्याय् लिफुति दुगु आखः ब्वने सयेकेगु ज्या जुइ)

हरे, गजाःम्ह मिजंया ल्हाःतय् जक जितः लःल्हानाः विल । मां बाः नं गजाःपि । गजाःम्ह मिजंयात जक जि माःत नाले लात । न नया सुख, न त्वना सुख । जा नःसां आखः, बजि नःसां आखः ।

न्हिछि न्हिंछि आखः। अपाय्‌सकं नं आखः ब्वने धइगु दइला? चाः छकः ह्य्‌वने नु धाःसां आसे, पायाः छकः स्वःवने नु धाःसां आइकिवं वने, मतयाः छकःस्वः वने नु धयां यलय्‌ थ्यंक तापाः हं! निम्हतेपू जुयाः न नापं च्वनाः ख्वाः हे स्वः, न गुबलें ख्याः हे याः। कःसिइ वंसा कःसिइ हे आखः, चःबिइ वंसा चःबिइ हे आखः। थ्वला तःसकं अःयाः जुल धकाः आखः हे ख्वने मदय्‌क इयाः नं तिनाः बीधुन।

व ध्वगी जोशि याना न थुलि जूगु। जातः क्यने सात मिलय्‌ जू हं! जातः मिलय्‌ जू धाःगु ला जःत्‌ मिलय्‌ जू धाःगु ला मस्यु। व जुल अंगः थें न्ह्वंवाकेत हे निभाः त्वय्‌के माःथें च्वं। वया मां बाः याके न्ह्यसां त्वाःया द्यो. हंः खँ सा हं! जिके न्ह्यंसा ला पाकः धायेका। व खँ सःगुला म्वालका। थ्वबाःख्यलय्‌ व थें खँ सःम्ह सुं मदु, ज्यावल ख्यलय्‌ व थें पाकःम्ह सुं मदु। अँ पाकः धयाः जितः लुमंसे वःगु। न्हापां जितः घायेके छ्‌वया बय्‌लः गुजाःगु बालाः हं! किपाः छपाः क्यने हल नं बां हे लाः। खइका धकाः ब्याहा याना। छन्हु वं मखक वया ख्याः छकः लुदंक स्वया। व ला छ्‌याकःम्ह का जुयाः च्वन। जि ला जिमांनाप ल्वाः वना। "अथाम्ह छयाकः पाकः माकः ख्वाः वःम्ह मिजंयात नं बियाः छ्‌वयेगुला?" न्ह्यागुसां छु याये धकाः सुंक च्वना।

जि स्वयेला कमला छिमि भाःत हे ज्यू। चाःहीके व्वना येनी; चाकु प्वः प्वः हयाः नकी, धौ ग्वःग्वः हयाः नकी। दुरुख्वः योला, नंवयाः योला, पाचः योला, ग्वाः योला, योयोगु हयाः

नकू । चञो तया: त:गुलिं छं ल: छकु हे कायेम्वा: । छंला ल्हा: हे चुलि वइ । छिमि भा:त गुलि भि । स: नाइसे च्वं । खँ ल्हाइगु हे गुलि नास: (ना:स:) दु। छं स्वया:ला जिमि भा:तला मस:म्ह कुम्हा:नं दयेका: त:गु भेग:चाथेंका । न खवा: बांला: न त्वा: बांला: । खँ ल्हा:सा न चव: प्व: मदु । खालि वहेका जि न्हयागु धा:सां तं छता चाइमखु उलि हे का । आख: छता ब्वने दयेवं गा: । थ्वला आपा: हे जुल धका: उखुनु छक: खवया: च्वंपिं मवात निम्हं यना: इवा: याये यना: । खालि जित: स्वया: जक चञन, छुं नं मघा: । आखिर जिहे न्हिले पी मफुत । गज्या:म्ह ग्वाज्य: ।

ग्वाज्य: धया उखुनु जूगु खं छता छंत कँ हे मकना नि कमला। न्हिथनं थें आख: जक ब्वना: छन्हु जि तमं थौं सुथं निसें जा हे थुइमखुत धका: सुंक च्वना । वया प्वाथय् गथे क्व: हाल थें । थ:थमं हे जा थू वन, व नं किताव ज्वना हे । तरकारि दयेकेत छा: लाभाया ह:, प्याजया ग्व: हल । उके दुगु घँय् म्व:, क्वह: धू ल्यल । वं न छ्पा ल्हा तिं सफू ब्वना आख स्वस्वं हे । वया पालय् घय् म्व:, क्वह:, धू जक बाताय् । छा: लाभा जक बँय् । केँसि थञय् छ्य: छकू तया: इवाइक यात व हे धँय्म्ञ: । धञ:चां संकूगु नं तायेदु । ताउत लिपा छु छु यात जुइ धका: तीजक स्व: वना: केँ जक बँय्, घय्म्व: जक छ्यलय् । अलय् जि धा हे धया, "हाय्ल्लो श्रीमान् जाथुइ धइगु आख: ब्वने सिकं अ:पु धका: च्वना ला ? छु याना दियागु?" धका: केँसिइ धवतं वाला: स्वया घय्म्व: तरकारिइ हे जाकि छुना: त:गु । अलय् हान धया, "आ: छि हे ज्योनां: याना दिसँ, घँय्म्व तरकारिया ब्व:जा ।"

काय् म्हयाय्

(वर्षं ब्वँज्याय् तुति पाला: ते:गु'य्' व ल्हा:पा ब्वयेका त:गु 'ये' ब्वने सयेकेगु ज्या जुइ।)

काय् म्हयाय् दयेव सुखं च्वने, स्वाक्क नये त्वने धइगु नं म्हगसय् च्वंगु खँ जुइ। गुलि सिया ला धाये म्वाय्क हे ग्वाय् पिया तलय् ब फलय् जक च्वना नये खँ पि नं दु। छुयाये। कर्मय् च्वया: त:गु धाइला कपालय् च्वया त:गु धाइला धाये नं मस:। आ: जिमि म्हयाय् मय्जुया काय् छम्ह नं खवाँय्। न्हाय्-पनँ ता:गु नं मखु। अयाम्ह सिया त्वाय् नं चिनेमा: त्वाय् छम्ह चिन नं ध्यबाय् हे गुता: वांन्याइम्ह। हाम्वलय् गुता: वांन्याईम्ह। भुजिया पाय् च्वंगु चिकं हे हुया: काये मा:म्ह। अले त्वाय् यातसां धाय्‌र धाय्‌र हे म्वाय् चुईकी। व कवय्यात म्वाय् चुईकि, त्वाय् हे त्व:ति। येयोगु या:। त्वाय्म्ह वया हाय्ल काय्ल जुईक खं सयेका नये फक्व नई। त्वने फक्व त्वनी। अले धेधे चुला फलय्, अंगलय्, य:खालय् ब:काकां वनी। ववं वने मफ्त धायेव गन थाय् फलचा ध्व: दुल न फलचाय् हे बाय् च्वनी। सुरूवालय् हे च्वक वयेकी। कन्हय् सुथय् दनी। वला जुल काय्या त्वाय्। मेम्ह छम्ह दनी छय्।

व छय् झिन्यादंय् चवने धुंकल । न्हयाबलय ल्वगि । ल्वय् हे ज्वना व:म्हथें । गुबले स्वये मज्यू । बौंम्हचसित न्हयाबले पिरय् याना: चवनी । ल्वय् दुम्हय् सिया नं व नये थ्व नये धईगु दईला थ:म्हसे हे थय्क थ:गु ल्वय् स्वया: नयेमा: । गुलि बास: याये धुंकल । न थलाये फु, न क्वलाये फु । जितला स्वये हे, मयो । लय् प्यग: ईन्जेक्सन कायेमा: । व ईन्जेक्सन म्हय्ला बंय्ला छुं सी दुगु मखु । छु याये ।

काय् म्हयाय्या ब्याहा

(थ्व ब्वँज्याय चिनात:गु श्राख: ब्वने सयेकेगु ज्या जुइ ।)

'कारे ग्वारा "दाइ, आ: जि छु यायेगु । जिगुला न्हेपुं हे ज्यामबिल ।"

'आ: जि छु याये माललय् ?"

'छं जित क्वातुगु सल्ला छगूला ब्यू । ख्या: बलय् जकं ख्या:का । आ:ला ख्या: मखुत ।"

'स्व भाइ द्या त्या:ग्रा छु ल्या: । नां तयेगु स्वरे नां ।"

'दाँला मदु नां गथे याना तइ ।"

खँ ल्हा:सा ख्या:ला नीला। मा:थाय् तछ्या रे ह्रेरा। अलय् पिहाँ वईगु स्वाद्। म्वाथाय् थइगु तू छ्या: नं तछ्याय् मज्यू। ध्वाया (बौया) जं ग्व काय्या ब्याहा, म्ह्याय् छम्ह नं ध्याङ्ग ध्याङ्ग व्याण्ड बाजा थाका बिया छ्व:।"

जि ख्या: यानागु ला ख हे मखुनि। व्वा जुल छ्यपिंत ब्याहा यानां मब्यू धका: हा: वइम्ह। काय् म्ह्याय्पिं धा:सा न्ह्याबलें ब्याहाया खँ न्हेथन धायेव ल्वा वइगु। सुयातं हय्यके मफु, खँ न्यय्का न्वय्के मफु। कला छम्ह दु ध्वांम्ह। सुनानं चवछाय्वां स्वर्गय् थ्यनीम्ह। न्हाय् ध्यांगुन मस्यू, न्हि का:गु नं मस्यू। जि जक छु यायेगु?

अय्सा ब्वायागु ख्वा: जक स्वया: चवनानं मजिल, काय् म्ह्याय्यागु ख्वा: जक स्वया: नं मजिल। स्वम्ह प्यम्हं न्ह्यने तया: खँ ल्हा। अले गथे यायेमा: अथे हे या:। आपा खँ ल्हानां च्वने मखुत।" ग्वारा दाइ दन। छ्याख:गु ख्वा: छक: ख्युँक तल। अलय् न्हातिका स्येकुंका: म्हुतु चवयेकल," छु याये भाइ जि नं छेय् न्याङ्ग थ्याङ्ग मिलय् मजू। खं ल्हा:सा न्ह्यात्व ल्हा:सा क्व:भज्यू।" धाधां पला: न्ह्याकल। लाकां न्ह्यात। क्वाहां वन। जुया: मच्वम्ह ग्वारा दाइ लुखाय् थ्यबलय् छचं हे क्वछुक ध्वाङ्क हात। गुंलि स्यात थें छचनय् बूस्यास्यां प्याहा वन।

ग्वारादाइ जक प्याहा वनेवं स्यामदाई लासाय् छक: ग्वारा-तुल। ख्वाउँक छक: सास ल्हात। इवाईत देसिलि छपु किया: चुरस छपु च्याकल। फुकसिगु ख्वा: छक: लुमकल न्ह्यु ख्वा:

व:पिं छम्ह हे मदु। गुलि रुयुं रुवा: गुलि पयाफ: रुवा:। थ्वयात ब्याहा यानां ब्यूसां सु थ्वाद:म्ह मिसा लाइगु जुइ। सु ध्वाद:म्ह मिसां जक न्ह्याचां धाइगु जुइ। न्ह्याचाय् नं सु ग्वारा याके लाइगु जुइ। थ्यातु ववातुगु छुं ज्यायाये फुम्ह मखु। सुकुत्यांचाम्ह। वला: छम्ह स्व गज्याम्ह व्हाज्य:। न्ह्याचावलँय् काय्यात ब्याहा याये म्ह्याय् बिया व्छये। म्वाय् याइला ब्याहा। थ: धा:सा न्याग: थ्यबा मुंके मफु। न्ह्य्स: च्यासलं गा:गु मखु। द्वलं द्व: मा:। नीद्व नीन्याद्व: मदयेक मगा:। भ्वय् नइपिनि धा:सा भ्वरि हे तज्याइ थें च्वंक नइ। नये जक धुनेवं न्ह्याचावलें–न्ह्याचावलें थथे हे भ्वय् नके फयेमा धका: सुवा: बिया: वनी। थ: चाहिं साहुयाके थ्यबा त्याय् कया:ह्यागु लुमनी। अलय म्ह हे पयार–पयार खाइ। अलय् न रे ह्य्ाकुला धाईम्ह ग्वारादाईयागु खँ न्यँसा जिगु न्ह्य्पु नइतिनि।

छेँ ज्या

१) थ्व ब्वँ ज्याय् छयला: त:गु चिना आख:या खँग्व: जक थ:गु ल्ह्यसफुतिइ ल्ह्याया दिसं।

२) ल्ह्ययागु खँग्व:या छसिं कथं अर्थ कना दिसँ।

३) अर्थ बोधुनगु खँग्व:यात खँपुइ छचला: दिसं।

४) थजगु चिना आखलं दयेका त:गु न्ययगु खँग्व: च्वया दिसं।

नेपाल भाषा गथे याना: च्वयेगु ?

दकलय् न्ह्यनेया, ब्वज्याय् नेपाल भाषा ब्वने सयेकेगु कुत: याना। उकेया छता निता नियम नं स्वया। आ:झी नेपाल भाषा पाय्छि जुइक च्वये सयेकेगु कुत: याये। नेपाल भाषा च्वये सये-के नं तसकं अ:पु। सुनां बाँलाक पाय्छि जुइक नेपाल भाषा न्वंवाये सइ वं पाय्छि जुइक च्वये नं सइ। छता निता खँ त्व:ता थ्वयात चीहाकलं अ:पुक धायेगु ख:सा झीसं गथे न्वंवाना अथे याना हे च्वयेगु ख:। थ्व हे थुकेया नियम ख:। अय्सां निता प्यता नियम दयेका च्वथे सयेकेगु कुत: याये।

आ:झीसं नेपाल भाषायात गुगु धाचां स्वयेगु अथवा झीसं गुजगु चश्मा स्वयेगु ? स्वइदिसँ झीगु भाषायात नेपाली चश्मां, हिन्दी चश्मां अथवा संस्कृत पह:या चश्मां स्वये मज्यू। न्ह्यामयसियां थ:गु भाषाया थ:थ:गु पह दइ। छगू भाय्या पह मेगु भाय्नाप पाइ। झीसं धा:सा हथाय् पथासं नेपाली, हिन्दी, संकृत भाय् नाप दाना: स्वयेयो। छाय्धा:सा झीथाय् लिक्क ला:गु चलतीगु भाय् नेपाली व हिन्दी भाय् ख:। हानं झी फुक्कसिनं देवनागरी आख: हे छयला: च्वना। आ: झीसं ब्वना च्वनागु स्वर ('मा' आख:) व ब्यंञ्जन ('बा'-आख:) या संख्या मात्रा गुगु दयेका तल व संस्कृत भाययात

मिलय् याना: दयेका: त:गु खः । थुकथं सस्कृत भाय्यात ल्वय्क दयेका: त:गु देवनागरी आख:या संख्या मात्रा झीसं नाला: काये बलय् मिलय् मजुइगुला स्वाभाविक हे खः ।

आः झासं संस्कृत भाय्यात ल्वय्क दयेका: त:गु स्वर छक: स्वये । झीत मचावलय् स्वर आखः थुकथं ब्वंका त:गु खः ।

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः ।

न्हापलाक थ्व स्वर वर्णयात झीसं 'मा- आखः' धाइ । झीत थ्व झिखुगलय् झिखुगलं मा धइगु मदु । झीत मदयेकं मगा:गु "मा-आखः" थ्व जक खः-

अ आ इ उ ए ओ । अझ गुलिसिनं अ आ इ उ ए जक खः 'ओ' या पलसा 'व' खः धका: धाईपिं नं दु । न्ह्यागु हे थजु झीत थुलि आखः दत धायेव मगु मामा:गु फुक्क थ्व हे आखलं दयेके ज्यू । मूल झीत मागु अ आ इ उ ए ओ खः । अलय् थुकें हे अः, ई, ऊ, ऐ (अइ), औ (अउ), अँ, अं ।

आ:झी व्यञ्जन वर्ण पाखे छक: स्वये । व्यञ्जन वर्णयात झीसं 'बा आख' धाइ । झीसं, ब्वना तयागु "बा-आखः' थथे खः -

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व

स ष श ह

क्ष त्र ज्ञ ।

आःझीसं ब्वना च्वनाग् च्वय् च्वंग् बा– आखलय् झी नेपाल भाषायात यक्व म्वाःग् आखःदु । व थथे खः– ञ, ट, ठ, ड, ढ, ण, ष, श, क्ष, त्र, ज्ञ म्वाः । अयसां त्र धाःसा छयलेगु याः । थ्व चयय् च्वयाग् ञ, ट, ठ, ड ढ, ण, ष, श, क्ष, त्र, ज्ञ म्वाः धकाः धाःसां मेग् भाय्याग् खँग्वः इमि गथे खः अथे हे (तत्सम कथं) नालाः कायेबलय् धाःसा ञ, ट, ठ, ड, ढ, ण, ष, श, क्ष, त्र, ज्ञ हे छेली । छग्–छग् दसु कयाः स्वये:–

पञ्च–पञ्चतय्सं: पञ्चायतयाग् ज्या याइ ।

टपरी–बःमुनी जुयाःनं लप्तेयाग् टपरी दयेके मसइला

ठकुरी–नेपालय् ठकुरी धइग् न छता थर दु ।

डम्फु–डम्फु बाजा थाना सँय् समीत यक्व हे प्याखं हुल ।

ढाक्रे–ढाक्रे ज्या याना जुइपिं मनूत गति हे मलाः ।

चण्डाल–थ्व चण्डालम्ह मिसां छें भिंका नइ मखु ।

षष्ठी–थौं षष्ठीखुनु व मनू अष्टमी धकः धलं लं वने त्यन ।

शुक्रवार–थौं शनिवार मखुनि शुक्रवार तिनि ।

क्षमा–छग्वार जिं द्वंके धुन जित क्षमा याना दिसँ ।

त्रिशुली–जिमि त्रिशुली नं छें दु ।

ज्ञान–सफू ब्वनाः छता निता ज्ञान नं कयाः तयेमाः ।

थ्व झिछग आखः नेपाल भाषां च्वये बलय् अथवा मेग् भाय्या खंग्वः नेपाल भाषाया पहलं च्वये वलय् छ्यलेम्वाः । उकिं जि नं थन 'भाषा' 'यात नेपाल भाषाया पहलं च्वया बलय् 'भासा' धकाः हे च्वया । संस्कृत भासा पहलं "भाजा" धका च्वःसा नं ज्यू ।

'इ'कार

देवनागरी आखलय न्ह्यने अथवा ल्यूने पाखें कुइकीगु चियात 'इ'कार धाइ। थुकेया चि थथे खः [ि, ी] न्ह्यनें कुइका तःगुयात ह्रस्व 'इ'कार अलय् ल्यूनें कुइका तःगुयात दीर्घ इकार धाइ। उकि ह्रस्व इकार न्ह्वंवायंबले चीहाक जुइ। दीर्घ ईकार न्ह्वंवायेबलय् ताःहाक जुइ। मेकथं धायेबलय् गन चीहाकलँ इकार धाइ अन ह्रस्व इकार छ्यलेमाः। अलय् गन ताःहाकलं इकार धाइ अन दीर्घ ईकार छ्यलेगु यायेमाः। उकि छुं नं इकार न्ह्वंवायेबले "जि ताःहाकलं धया लाकि चीहाकलं धया" धकाः विचाः यायेमाः। चीहाकलं धयासा ह्रस्व इकार, ताःहाकलं धयासा दीर्घ ईकार छ्यले माः।

ह्रस्व इकार, दीर्घ ईकार छ्यलेबलय् बाँलाक बिचाः यायेमाः। छाय्धाःसा ह्रस्व इकारया थासय् दीर्घ ईकार छ्यल धाःसा अथवा दीर्घ इकार छ्यले माःथाय् ह्रस्व इकार छ्यल धाःसा खँग्वःया अर्थ हे पाइ। मखुसा आः छगू दसु काये "व ज्यापुचां आलुकि काल।" थ्व दसुइ छम्ह ज्यापुं आलु पियेत जवय् खवय् चवंगु चा कयाः थथ्याकाः चायागु त्याः लुइकल धइगु अर्थ खः। तर थन आलुकि-या 'कि' ह्रस्व मयाःसे दीर्घ यानाः छ्यल धाःसा "व ज्यापुचां आलुकी काल" जुइ। अलय् थुके ज्यापुंचां आलु पियेत जायागु त्याः दयेकल मजूसें आलुइ चवम्ह आलु

स्यंकोम्ह कोचा काल धइगु अर्थ जुइ । अलय् धाये त्यनागु अर्थ हे पाइ । उकि ता:हाक याना: ल्वंवाना थाय दीर्घ इकार छ्यलेगु यायेमा:। अलय् चीहाकलं ल्वंवानाथाय् ह्रस्व इकार छ्यलेगु यायेमा:

आ: झी ह्रस्व इकार दीर्घ ईकार जुइव छु छु खँग्वलय् गुलि पायेयो धका: स्वये । थुकेयात थन क्वय् छुं दसु काये ।

कि– १) अन्न; जाकि, ल:कि, थ्वंकि, मरिकि इत्यादि । (२) बुइँ पुसापियेत दयेका: त:गु चायागु त्या:– आलुकि, छ्वकि । करणामयद्य ो रथय् तयेत न्हापलाक ल:कि का: वइ ।

की- चिचीधीचापिं प्राणीत ।

असारबलय् बुइँ यक्व कीचात वइ ।

चि– तुयूगु छता मनसे हे मज्यूगु मसला ।

कँय् चितया मनसे मज्यू ।

ची - ज्या, खँ वस्तु न्ह्यागुली नं कम (म्हो) धइगु अर्थ ।

कुसि चीधीसां त:सक स्याक्क न्यायेफु ।

छि– सुयातं वचं तया 'छ' धका: धाये मालं धायेव धाइग खँग्व:।

'छि गन झाये त्यनागु ?'

छी– ल्या:चा:या दकलय् न्हापांगु ल्या: ।

व मचां छी, नछि, खँ, पि धका: सछि तक पुरक ल्या: खाये स: ।

झि– १० या ल्या: ।

जिमिथाय् स्कूलय् झिम्ह मास्तर दु।

झी– च्वना च्वंपि मनूत फुक्क धय् पुना धाइगु सर्वनाम ।

झी सकलें मिलय् जुया ज्यायात धा:सा कनय् हे देस विकास जुइ ।

तिका– थाज्याय् तिकीगु का; तुकिइ तया: थाइगु का।
काप: थायेत येंका जक दया मगा: तिका नं मा:।

तीका– ती:माय् च्वंगु का।
तीका च्वबू बलय् कपाय् ती मजिल।

दि– धेबाया निंति थ:गु सम्पत्ति कत:यात बिया तयेगु ज्या।
[ब:हतय्गु]
म्ह्याय् बिया छ्वयेत धेबा मदया ब्याङ्काया नामय् बुँ दि तया तिनि येंवा कया: हया।

दी– सी उइगु थाय्, दिप, द्यप;
सीम्ह उइत दी तन।

पि– नकतिनि वूम्ह मचायाके त्यपचाय् स्वाना च्वनीगु सा:।
हुं कन कं झालय् पि महा:निम्ह मचा छम्ह वांछ्वया तल।

पी– झिगू– झिगू प्यथीया ल्या:; ४०;
व योंसि पीम्ह मनुखँ सालँ नं साले मफु।

बि– बय्ँ चा:चा: तुला: वनीम्ह ता:हाकम्ह प्राणी; ताहा: तराइलय् येक्व बि (ताहा) दु।

वी– लाभा, मुस्या, बकुला इत्यादिया निगू भाग।
लाभा निबी तया: ल्वसा छकू दयेकि।

सिमा– स्वांमासिकं तसकं तमागु मा।
गुइं यक्व सिमा दु।

सीमा– सुयातं सिना वनेमा धका: ब्वबीगु खंग्व:।
मिसा मचातय्गु बाकू लाका: योंगुलि मिजं मचातय्त 'सीमा, इ्वकनीमा' धका: ब्व:बिल।

आ: थन थाय् छता खँ छु-सीके मा: धा:सा छुं नं नां खँग्व: या ल्यूंने दीर्घ ईकार जुया च्वन धा:सा उके आख: सुला: च्वंगु दु धका: थुइके मा: । अलय् सुला: च्वंगु आख: लुइकेवं दीर्घ जुया च्वंगु ईकार ह्रस्व जुइ । धाथेंला नेपाल भाषा धइगु ह्रस्वमय भाषा ख: । धयागु मतलव नेपाल भाषा ह्रस्वं न्ववाइ, ह्रस्वं हे च्वइ । तर आ: यक्व हे दीर्घं न्वंवायेगु याये धुंकल, दीर्घं हे च्वयेगु चलन वये धुंकल । उकें याना: थन यक्व हे दीर्घ ईकार च्वयेगु नं चलन दल । अलय् दया: च्वंगु आख: नं तना-वन । अथवा आख: तना:दीर्घ जुल ।

आ: थन झी तना च्वंगु आख: लुइकेगु नं सुका-पू दु । व सुका-पू छ्यले धुनेवं गन-गन छु छु आख: तना च्वन धका: अ:पुक सीके फइ । अलय् अन ह्रस्व दीर्घ छुकथं च्वयेमा: धका: नं वांलाक सीदइ ।

दीर्घ नाम खँग्व:या आख: लुइकेत तृतीय विभक्ति व सप्तमी विभक्तिइ छ्यला: स्वये नं तना च्वंगु आख: सी दइ । आ: छगू दसु कया: स्वये—

थौं कनय्या खँग्व:	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मूखँग्व:	लुयावगु आख:
ई	इलं	इलय्	इल	ल
जनी	जनिखं	जनिखय्	जनिख	ख
बही	बहिलिं	बहिलिइ	बहिलि	लि

थन ई, जनी, वही स्वगुलिं दीर्घ ईकार ख: । अलय् थुकेयात रूपावलिइ छ्यलेबलय् तना च्वंगु आख: लुया-वल । थुके छसिं कथं 'ई' लय् सुला: च्वंगु 'ल'; 'जनी' लय् सुला च्वंगु 'ख' अथे हे 'बही' लय् 'लि' आख: लुया वल । थुके पुलांगु रूप अथवा मूखँग्व: छसिं कथं इल, जनिख, बहिलि ख: ।

थुकथं आः मेमेग् खँग्वलय् मुलाः च्वंग् आखः लुइकेग् कुतः याये ।

थौं कनय्या खँग्वः	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्वः	लुया वःगु आखः
ई	इलं	इलय्	इल	ल
सी	सिकं	सिकय्	सिक	क
	सिलं	सिलय्	सिल	ल
की	किलं	कियाके	किल	ल
मेय्की	मेय्किलं	मेय्किलय्	मेय्किल	ल
फुकी	फुकिजं	फुकिजय्	फुकिज	ज
जी	जिलं	जिलय्	जिल	ल
कजी	कजिलं	कजीयाके	कजिल	ल
झी	झिंजि (सं)	झिजियाके	झिंजि	जि
ती	तिलं	तिलय्	तिल	ल
थी	थिलं	थिलय्	थिल	ल
दी	दिपं	दिपन्	दिप	प
धी	धिकं	धिकय्	धिक	क
जनी	जनिखं	जनिखय्	जनिख	ख
पी	पिकं	पिकय्	पिक	क
लाभी	लाभिलं	लाभिलय्	लाभिल	ल
	लाभिकं	लाभिकय्	लाभिल	ल
मी	मिलं	मिलय्	मिल	ल
	मिचं	मिचय्	मिच	च

ली	लिखं	लिखय्	लिख	ख
सली	सलिखं	सलिखय्	सलिख	ख
बही	वहिलि	बहिलिइ	बदिलि	लि

थुकथं दीर्घ ईकार खँग्वलय् सुला च्वंगु आखः लुइकेगु कुतः याये धुन। थ्वयात रूपावली नं छयला: स्वये धुन। आः थनथाय् लाक छता खं छु लुमंके माल धा:सा तत्सम खँग्वः जुल धा:सा छुयायेगु? थ्थे धयागु मतलव छुं खंग्व:या ल्युंने दीर्घ ईकार जुया च्वंगु मेपिनिगु भाषायागु खँग्व: वल धा:सा छुयायेगु? थ्वयात रूपावली छ्यलें बलय् छुयायेगु? मेपिनि व्याकरणया नियम कथं हे छुं खँग्व:या ल्युंने दीर्घ इकार जुइगु खँग्व: नं दइ। तर आखः तनां च्वना मखु। छुं तत्सम खँग्व:या दसु कया: स्वये:- वागमती, विष्णुमती, त्रिशुली, कोशी, पञ्चमी, नेपाली, हिन्दी, मैथली इत्यादि थुज:गु तत्सम खँग्वलय् दकलय् ल्युंने च्वंगु इकार दीर्घ च्वइ। आः थ्वयात रूपावली छ्यलेबलय् गथे याना: च्वयेगु-वागमती याना च्वयेगु लाकि, वागमतीइ याना च्वयेगु लाकि, वागमतिइ याना च्वयेगु? वास्तवय् थ्व कचवंया विषय हे जुया च्वंगु दु। नेवा: पहलं च्वयेगुसा वागमतिइ याना: च्वयेमा; तत्सम खंग्व:यात रूपावली छयला: त:गु धका: सी दयेकेसा वागमतीइ धका: च्वइ। थथे याना च्वयेबलय् आपा: हे हिसि मदु खनेदया: मूल खंग्वः व रूपावली छयला: त:सां वागमती हे च्वयेगु नं या:।

छेँ ज्या

१, 'इ'कार धइगु छु? झी नेपाल भाषाय् ह्रस्व इकार गन छचलो अलय् दीर्घ ईकार गन छचलो कना दिसँ।

२, ऱ्हस्व इकार च्वये मा:थाय् दीर्घ ईकार अलय् दीर्घ ईकार च्वये मा:थाय् ऱ्हस्व इकार च्वल धायेवं छु जुइ ? क्वय् बिया त:गु खँग्व:या दथुइ पा:गु सी दयेक अर्थ कना खँपुइ छयला-दिसँ ।

चिकु	निग:
चीकु	नीग:
जि	मि
जी	मी
झिम्ह	सि
झीम्ह	सी
ति	ती

३, तंगु आख: गथे याना लुइकेगु ? क्वय् बिया तयागु खँग्वलय् च्वंगु तंगु आख: लुइका दिसँ –

मातकी,	ई	कपी
पुन्ही	क्वकी	त:ग:जी
खापाधी		

'उ'कार

देवनागरी आखलय् व्हचं ने अथवा ल्युंने पाखे तुति चा:-तुइका त:गु चियात 'उ'कार धाइ। थुकेया चियथे ख:[ु ू]। व्हचंने पाखे स्वकात:गु तुतियात ऱ्हस्व उकार अले ल्युंने पाखे स्वकात:गु

तुतियात दीर्घ 'उ'कार धाइ । उकिं ह्रस्व उकार न्वंवाय्बले चीहाकः जुइ । दीर्घ उकार न्वंवाय्बले ताःहाकः जुइ । मेकथं धायेबलय् गन चीहाकलं उकार धाइ अन ह्रस्व उकार छ्यलेमाः । अले गन ताःहाकलं उकार धाइ अन दीर्घ उकार छ्यलेगु यायेमाः । उकिं छु नं उकार न्वंवाय्बले "जि ताःहाकलं धया लाकि चीहाकलं धया" धकाः बिचा यायेमाः । चीहाकलं धयासा ह्रस्व उकार, ताःहाकलं धयासा दीर्घ उकार छ्यलेमाः ।

इकार छ्यलेबलय् बाँलाक बिचाः यायेमाः थें थुकेनं अथे हे बांलाक बिचाः यायेमाः । थुकेनं ह्रस्व उकारया पलसा दीर्घ उकार छ्यल धाःसा अथवा दीर्घ उकारया पलसा ह्रस्व उकार छ्यल धाःसा खंग्वःया अर्थ हे पाइ । आः छगू दसु न्ह्यःने कयाः स्वये, "ज्यामि कु कुबिल ।" थन छम्ह ज्यामि ज्या याइम्ह मनू दु । वं कु (भारी) कुबिल । अथवा व ज्यामि भारी ल्ह्वना येन धइगु अर्थ खः । आः थ्व 'कु' यात दीर्घ उकार याना छकः स्वये "ज्यामि कू कुबिल ।" थन छम्ह ज्यामि ज्यायाइम्ह मनुखं बुँ पालेगु कू ल्ह्वना येन धयागु अर्थ जुइ । थुकथं ह्रस्व उकार याः बलय् भारी धइगु अर्थ जुयाः च्वंथाय् दीर्घ उकार याये धुनेसात बुँ पालेगु ज्याभः जू वन । उकिं ताःहाकः चीहाकः छु न्वँवाना व स्वयाः जक ह्रस्व उकार, दीर्घ उकार छ्यलेगु यायेमाः ।

आः छगू हे खँग्वलय् ह्रस्व उकार व दीर्घ उकार जुइ धुनेसात गुलि अर्थ पाय्यो छकः स्वये–

कतु–पुलि चवय् न्ह्याइगु वसः; बाग सुरुवाः ।

व मिजं त:सकं मछा: मजू, सकलें दुथाय् हे कतु छग: जक न्ह्याना: वल ।

कतू–कपाय् पयना नतुलिइ ग्वारा चिना: त:गु का ।

कतुलिइ सन धायेव भाता लुइयो ।

कुकु-मचाभासं थ्वँयात धाइगु खँग्व: ।

बाबु–कुकु नल धायेवं श्रायक जुइयो ।

कुकू–खा खास्वय् च्वना ह्िसि मदइगु अवस्था ।

व माखा कुकू च्वन उकिं न्यायेयो ।

कुसा–वा अथवा निभा: त्वइबलय् कुइगु वस्तु ।

वा वइबलय् कुसां कुइमा: ।

कूसा–कुलेगु ज्या या:सा धइगु अर्थ ।

कुसाकुंति बांलाक कूसा जक बजि बांलाइ ।

क्वपु–झ्या:या च्वय् तइगु सिँयागु पाता अथवा सिमन्तियागु पाता ।

थौंकनय् झ्या:या च्वय् सिमन्तियागु क्वपु धलान यायेगु चलन वल ।

क्वपू–क्यतुइया निंति सिँयागु पाताय् तुतिप्यपा तया दयेका: त:गु त्वाक: ।

मिसातसें क्वपुतिइ च्वना जा नये मत्यो हं !

खँपु--खँग्व:या खँग्व: स्वाना: दयेका त:गु ताहाकगु खँ. वाक्य ।

अंग्रेजी भासं गतिलाक खँपु छगू हे बांलाक च्वये मस:म्ह मनुखं छु अंग्रेजी भाय् ब्वनानइ ।

खँपू--खँयागु सिललिलेवार;

खँल्हाना च्वंगु खंपू हे मस्यूम्हेसिया द्योने दयोने खँल्हा: वयेमा: जान्याम्ह मनू ।

चकु– चायेके, तिये याये ज्यूगु छताजिया चायेगु चीधंचागु ज्याभः ।

चकु घाना जुल धायेव धाः जुइयो ।

चकू– गंसिचाम्ह; मल्ह्वंम्ह (मनू)

गंसिचाम्ह मनूयात चकूचा न धाः; चखूचाम्ह नं धाः ।

जु– लं अथवा लाकांया ज्वः । निपा लाकां अथवा ले सुरुवाया छगू ज्वः (.सेट)

वांलागु लं छजु हे मदु, ब्याहा, भ्वय् गथे नायावनेगु ?

जू– कौ व्हाना म्हितीगु कासा ।

जू म्हिताः व मनुखं यक्व हे धेबा बुकाः ब्ल ।

ताकु– व्छालुगु वस्तुलिइ लःया भाग मगाना 'ठोस' या भाग आपाः जुया आता आतां जुइगु ।

ताकुगु थ्वँ त्वन धायेव तःसकं इकुइयो ।

ताकू– ववँयलं अथवा इसँ आलु अथवा अजगु हे वस्तु तानाः लिह्रां वःगु कूचात ।

स्यंगु आलुइ ताकूचात यक्व हे पिह्रां वः ।

थपु--च्वयेंपाखे स्वःगु

व मनु म्वाइथें हे मच्वं, थपु क्वपु हे पाये मजी धुंकल ।

थपू--विकास; छुं ज्याखँ, थाय् झन-झन भिंका यनेगु ।

मनूतय्गु बिचाः हे बांमलाय्कं देय् थपू याये फइ मखु ।

थु-- वामुगु अथवा गंगु वस्तु चिचो म्हू यानाः चिनातःगु ।

पाछै छथुया स्वम्वह, ओहो, छु याना तरकारि नयेगु ?

थू-- तांनय् अथवा तांगालय् कापः थाय्‌या निंति तुकि तया जवय् खवय् ब्वाकीगु वस्तु ।

थू छथु मखुधासं वंबलय् कापः हे ह्वखना बिल ।

दु-- छुं वस्तु अथवा मनू दनि धइगु अर्थे ।

जि थौंकनय् थन दु,मर्सय् वनेगु मयाना ।

दू-- (१) बिहा बलय् भम्चा कुवीगु म्वस्तु (२) दुःखं च्वनेगु ज्या

(१) थौंकनय् भम्चा कुवीत दू वाल, न्ह्याम्हेसियां मोतरय् तया यनीगु । (२) वया कका सिनाः थौंन्हय् दू माः ।

धु-- म्हया छ्यनंनिसें तुति तकया ल्याः ।

व ह्मधु छिया ५ फूट ६ इन्च जक दु ।

धू-- ज्यालगय् मजूगू नचुगु वस्तु ।

जिगु क्वथाय् यक्व हे धू दत ।

निसु–छुं नं पिनातःगु तरकारी बुया वयाःनं तःपु मजुगु ।

साः तःगु मगाःजुइ थ्व लाभा गपाय्‌सकं निसु धाये ।

निसू निबः अःपां दना तःगु ल्याः ।

व दकःमि तःसकं थकाः, निसू अःपां अगः दंबलय् बजि नये त्ययध्ंकल ।

न्हु– नीप्यधौया ल्याः; न्हिछिया नां,

व मिसा वियाः छ्वसेंलि छन्हु धकाः हे थःछेंय् मच्वं ।

न्हू - नकतिनियागुः आःतिनियागु;

न्हूम्ह भौमचा जुयाः थः छेंय् हे छ्वय्ये नुगः स्याः ।

फु- याये फइगु बल्; शक्तिः

जि ला नये छता फु, मेगु छुंनं याये मफु ।

फू—सिधःगु; मन्तगु दकलय् लिपायागु;

छ वःगु व समय् बजि फूगु पाःलात।

भु—जा तया नयेया निंति दयेका तःगु धातुयागु थल;

जाभु धइगु लः ल्हाना बी मत्यो धाइ।

भू—थकालि न्वकू तया नियम पूर्वक नइगु भ्वय्।

न्हापां खुनु छ्वयला तया नइगु भ्वय्यात छ्वयला भू धाइ।

मुसः-कुतिइ वा नचुकेया निंति तया तःगु नयागु चाः।

मुसः हे मदुगु कुतिइ कुति वाना नं जाकि जुइला ?

मूसः- तःसक साःगु अय्ला; तःसकं ब्वाज्या कंगु भिगु अय्लाः,

मुसःगु अय्लाः छथु स्याः बलय् न्ह्याथाय् स्वःसा ह्याइपुसे च्वंगुथें जुल।

मुसि-कुसाया कापः फयेकेत तया तःगु तार अथवा छेँया पौ फय्केत बँगलय् तइगु छता सिँ,

मूसि—गंगु सि; गंगु फलफुल; मदयक मगाःगु सि।

म्हुसा--तांनय् अथवा ताङ्गलय् कापः तुलेगु सिँ।

म्हुसाय् कापः बांलक तुलेमाः।

म्हूसा— न्हुयेगु ज्या याःसा; छुं वस्तु म्हूषेत थिक याःसा;

दायेत ल्हाः ल्हव नगु याःसा।

दायेत ल्हाः छकः म्हूसाः ग्याः म्हेसिया फुर्ति यायेमाः।

सु--लयाः गंकाः तःगुः वामाँ।

थपले वामाँ बांमलागुलि सु येक्व मदु।

सू-- बास्युगु ल्वसा धासाया नवःगु बास्।

अचारय्, लाय् प्याज तलकि याकन सू नवयेयो।

सुसु--(१) मचाभासं चवकयात धाइगु खँग्वः। (२) अन सु

ग्वःम्ह मनू दु धकाः न्यनीगु।

लासाय् सुसु याये मत्यो।

सूसु--सुसु मनू दु मस्यूगु।

भ्वय् वःथाय् जकं, सूसु का म्हहें सीके मफु।

हु— छ्व; कच्युगु छुस्या;

न्हापा भुल्याःचातय्त छ्वयागु हुबजि, हुथ्वँ

नके त्वंके यायेमाः हं !

हू— वँय्सू; वँय् पहः।

व हू वःम्ह मनूयागु छु खँ ल्हायेगु।

आः झी हानं दीर्घ 'उ'कार पाखे वने। झीसं स्यू दीर्घ आखलय् आखः सुला चवनी। थ्व हे ल्याखं दीर्घ 'उ'कारय् नं आखः सुलाः चवनीगु जुल। अय्सा थ्व दीर्घ 'उ'कारय् छु छु आखः सुला चवनी। व ग्वःगः दु व छकः स्वये। चवय् थें थुके नं तृतीय विभक्तिइ व सप्तमी विभक्तिइ छ्यला:स्वयेमाः। अले तगु आखः नं लुवाः वइ, थ्वया मूल रूपनं लुया वइ। थन कवय् छुं ब्वंज्या बिया तयागु, दु व छक स्वये।

थौंकनय्या खँग्वः	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्वः	लुयाःवःगु आखः
घुकू	धुकुंति	धुकुतिइ	धुकुति	ति
घाःखू	घाःखुंलि	घाःखुलिइ	घाःखुलि	लि
अंगू	अंगुंलि	अंगुलिइ	अंगुलि	लि
दुचू	दुचुंलि	दुचुलिइ	दुचुलि	लि
जू	जुंलि	जुलिइ	जुलि	लि

भुतू	भुतुंलि	भुतुलिइ	भुतलि	लि
मतू	मतुंलि	मतुलिइ	मतुलि	लि
पथू	पथुंलि	पथुलिइ	पथुलि	लि
दू	दुंलि	दुलिइ	दुलि	लि
दू	दुखं	दुखय्	दुख	ख
धू	धुलं	धुलय्	धुल	ल
मनू	मनुखं	मनूयाके	मनुख	ख
तापू	तापुंलि	तापुतिइ	तापुति	ति
सफू	सफुंति	सफुतिइ	सफुति	ति
दबू	दबुंलि	दबुलिइ	दबुलि	लि
छ्वय्लाभू	छ्वय्लाभुंलि	छ्वय्लागुलिइ	छ्वय्लाभुलि	लि
मू	मुलं	मुलय्	मुल	ल
	मुंलि	मुलिइ	मुलि	लि
खलू	खलुंति	खलुतिइ	खलुति	ति
कःसू	कसुंति	कसुतिइ	कसुति	ति
लःहू	लःहुंलि	लःहुलिइ	लहुलि	लि

च्वय् ब्वँज्यां दीर्घ 'उ'कारय् छु छु आखः सुला च्वँगु दु धकाः सी दत। आः छता खं छु सी धाःसा सप्तमी विभक्तिइ लः-हुलिइ, कःसुतिइ, हलुतिइ, खलुतिइ इत्यादि धकाः न्ह्योने च्वंगु 'इ'कार च्वये धुंका हानं ल्युंने 'इ' च्वयेमाः धकाः सिल तर थ्व नियम व्यवहारय् उलि मज्यो। थ्व नियमयात छकलं आःपुक लःहुली, कसुती, हलुती, खलुती च्वयेगु याः। थ्वयात नं पायछि धकाः मानय् याः।

छेंज्या

१, 'उ'कार धड़ग् छु ? नेपाल भाषाय् ह्रस्व 'उ'कार गन छ्यली अलय् दीर्घ 'उ'कार गन छ्यली ? कनादिसँ ।

२, ह्रस्व 'उ'कार च्वये मा:, थाय् दीर्घ 'उ'कार अलय् दीर्घ 'उ'कार च्वये मा: थाय् ह्रस्व 'उ'कार च्वल धायेव छु जुइ ? दसु नापं बिया: थुइका दिसँ ।

३, क्वय् बिया त:गु खँग्व:या दथुइ पा:गु सी दयेक व्यना खँपुइ छ्यला: दिसँ ।

कु	कुछि
कू	कूछि
केपु	खु
केपू	खू
चाकु	चु
चाकू	चू
जाभु	झिकु
जाभू	झिकू
तु	थाकु
तू	थाकू
धुकु	पु
धुकू	पू
बाकु	भुतु
बाकू	भुतू
मुसु	वाकु
मुसू	वाकू

सुकु
सुकू

४, क्वय् बियाः तःगु "थौं कनय्‌या खँग्वः" या "मू खँग्वः" नं बियाःतःगु दु। उकेया रूपावलिइ छ्यलाः पूवंकाः दिसँ।

क्वनेकू	क्वनेकुथि	लाय्कू	लाय्कुलि
सुखू	सुखुलि	सनांगु	सनांगुथि
ध्याचू	ध्याचुलि	गजू	गजुलि
माथू	माथुलि	सन्दू	सन्दुक/सन्दुख
धुनू	धुनुलि	किनू	किनुलि
धापू	धापुलि	लवू	लवुलि
तेभू	तेभुलि	इमू	इमुलि
हलू	हलुख/हलुति	चसू	चसुलि

५, क्वय् बियाः तःगु खँग्वलय् सुला च्वंगु भाखः लुइकाः दिसँ।

न्वकू
फय्कू
लिपिगू
कतू
बंधू
दापू
खमू
गसू

वाकू
माराखू
मोचू
म्वंथू
पनू
जाभू
दल

मिलाफुति व सिन्ह:फुति

नेपाल भाषाय् खंल्हाय् बले यक्व खंग्व:त न्हासं थ्वयेका ल्वंवाये मा:। अले थ्व न्हासं थ्व:गु खंग्व:त चवयेबलय् नं न्हासं थ्व:गु चिंचात तयेमा:। अलेजक थ्वनेबलय् ज्याछिंक अर्थ पिज्वयेक थ्वने फइ। झीगु भाषाय् न्हासं थ्वयेकेगु निगू चि दु-छता मिलाफुति, मेगु सिन्ह:फुति। आख:या छ्यंफुसय् मिला अथवा तिमिला बांलुइक तइगु चियात मिलाफुति धाइ। थ्वयात इंचाफुति न धायेगु या:। छाय् धा:सा थ्व इंचा बां नं लू। थुकेयात नेपाली भाषां चन्द्र बिन्दु धाइ। थुकेया चि थथे ख:[–ँ]

मेगु न्हासं थ्वइगु चि सिन्ह:फुति ख:। थ्व कपालय् सिन्ह: तीथें आख:या च्वसं छगू फुति तइ। उकि थ्वयात सिन्ह: फुति धा:गु ख:। थ्वयात नेपाली भाषां शिरबिन्दु धाइ। थुकेया चि थथे ख: [–ं]

आ: थ्व निगूं चिया अर्थ छु छु ले, थ्व गन-गन छ्यली, थ्वयात ल्वंवायेबलय् गथे याना ल्वंवायेमा:, थ्व निताया दथुइ छु छु पा: (फरक)? थ्व छक: स्वये।

मिला फुतिया अर्थ चीहाकलं न्हासं थ्वइगु ख:। उकिं मिलाफुति धइगु न्हस्वया चि ख:। थ्व चि गन चीहाकलं न्हासं थ्व अन जक मिला फुति छ्यली। उकि गन मिला फुति तइ अन

चीहाकलं न्हासं थ्वयूक न्वंवायेमाः। आः दसु कयाः स्वये— कँ, खँ, दं, बं।

आः झी सिन्हःफुतिइ वये। सिन्हःफुतिया अर्थ ताःहाकलं न्हासं थ्वइगु खः। उकिं थ्व सिन्हःफुति धइगु दीर्घया चि खः। थ्व चि गन-गन ताःहाकलं न्हासं थ्वइ, अन अन थ्व सिन्हःफुति छयली। उकिं गन सिन्हःफुति छयली अन ताःहाकलं न्हासं थ्वयक न्वंवाये माः। दसु कयाः स्वये—कं, गं, नं, दं, बं।

आः थन बांलाक सीदत—वहे आखलय् मिलाफुति छ्यलेवं छता अर्थसा व हे आखलय् सिन्हःफुति छ्यलेवं मग्‌ अर्थ जुइ। झीसं स्वय् 'क' आखलय् मिलाफुति छ्यलेवं चाय् दुने च्वंगु हाकुगु साः लगय् जुइगु चा धकाः अर्थ जुइ। अले व हे 'क' यात सिन्हःफुति छ्यलेवं स्वांमा सिमाय् दइगु मुलुथें च्वाउँसे च्वंगु सुइगु वस्तु धकाः सी दत।

हिँ– छुं वस्तु थुखे हयेकेत ज्या क्वयेगु खँग्वः।

दसु—मकः छगः थन हिँ।

हिं– अचारय् तयेगु छता साइगु मसला।

दसु—अचारय् चिकं व्हायेबलय् हिं छकू क्वयेकि।

कुँ– छुं वस्तु च्याकेबलय् हाकुक दना वइगु ग्यास।

दसु—प्याःगु छुसि दुया जाः थुइ बलय् तःसकं कुँ वः।

कुं– निगू तप्यंगु वस्तु ल्वाना च्वंगु थाय्।

दसु--खिमु थाय् क्वथाया कुं खने मदु।

थ्व च्वंय्‌या दसुं छता खँ छु सी दत धाःसा मिला फुति व सिन्हः फुति दीर्घ 'इ'कार व दीर्घ 'उ'कारय् गुबलें च्वनी मखु। उके तये मज्यू।

अं—खं ल्हाइ बलय् खं थुल धकाः चीहाकलं धाइगु खँग्वः।

अं, छं धाःगु खँ जि थुल।

अं—दुने तःधंगु पु दइगु छता म्हासुगु सि।

अं धइगु म्हासुगु हे नयेमा; वामुगु नल धायेबं ज्वर वयेयो।

उँ—१) खँ ल्हाःगु थुल धायेवं धाइगु खँग्वः (२) सुनानं छुँ ज्या ब्वःगुलिइ म्हा धकाः धाये माल धायेव धाइगु खँग्वः।

उँ, छं धायेव जि अन थ्यंक वनीला ?

उँ—ह्याम्, वामु, वँचु, हाकु इत्यादि हरेक किसिमया बुत्ता। रंङ्ग;

वया ख्वाःया उं तुइसे च्वं।

खं—मनय् च्वंगु विचार कनेगु ज्या।

लाता जुया वं खँ छगू हे कने मसः।

खं—१) चाः तूगु तरवार (२) छुं वस्तु मिखां खन धइगु अर्थ।

करुवा खुँ बिस्युं वंगु सुनानं मखं।

गँ—गनं छथाय् वने त्यंम्ह मनूयात पनेगु ज्या या धइगु अर्थ

माःतम्ह मेपि नाप ल्वाः वने त्यना कलातं कारे छकः गँ धकाः ग्वहालि पफ्वं जुल।

गं—ववसां पुइका तःगु थलथें च्वंगु छताजिया तां तां थायेगु बाजा।

सुथय् द्यःयात खेचाय्की बलय् गं थायेमाः।

छुँ—छेँय् अथवा बुँइ वा अथवा अन्न त्याइम्ह न्हेपं ताःहाकम्ह प्यपा तुति दुम्ह चीधीचाम्ह प्राणी।

छुँ बःगु क्वथाय् अन्न स्वःथने मज्यू।

छुं—न्ह्याग‌ुसां उगुं थुगुं ज्याखँ अथवा वस्तु।

वयानाप छुं हे खँ ल्हाये मज्यू, दक्व हे कना बीयो।

जँ—दुसलं क्वय् प्यनं च्वय् जनी चीगु थाय्।

जनी चिना: ज्या मयात धायेव जि ला जं स्यायेयो।

जं—सं; मिसातय् सतुवतु थुना त:गु सं।

म्व: ल्हुइ हथाय्गुलिं व मिसाया जं छ्यने त:सकं थाकु।

द्‌याँ- सालूया: तत:पागु वस्तु छथाय् हे मिलय् याना त:गु।

रामचिके किताव कापि ला दयाँ दयाँ हे दु।

द्‌यां- बुंया छगू क्वा: व मेगु क्वा:या दथुइ थां व:गु भाग।

बुंया द्‌यां तद्‌यां याये मज्यू, द्‌यां छाये थाकु।

पं- सालुया त:त:पागु वस्तु छथाय् हे मिलय् याना त:गु।

रामचिके पं-पँ हे किताव कापि दु।

पं- कचा मचा दुइ मखुगु, गथ:-गथ: दया: त:सकं त:मा जुइगु छताजिया सिमा।

पंभुजालय् कय्मुंइचात हाल, द्‌यो खिमुईन।

प्वं- ल: ख्वया: चाग:चाथें जुया आकासं बंय् कुकुं वइगु वस्तु।

छ्वमा त:मा जुलकि प्वँ वइगु, प्रलय् छ्वमा त्व: ल्हुइगु।

प्वं- खालिगु; छुं नं मदुगु थाय् अथवा थल।

प्वंख: थाइबलय् दवुलिइ सुं हे दइमखु।

बालं- बछि लं, न्यासे वनेंगु लंया बछि ल्या:।

बागद्वार वना: बालं वने धुंका: तिनि लँ दापा जुल धका: सिल।

बालं– छुं भतिचा धेवा कया: छें अथवा छुं वस्तु ज्याय् छ्चलेत बीगु ।

रामचां थ:गु छेँ छखां बालं बिया तल ।

यं– यनेगु ज्या धका: ज्याया ब्वयेगु खँग्व: ।

का श्व ल्वगिया अस्पताल यँ ।

यं– कपाय् फयनेगु छताजिया यन्त्र (मेसिन) ।

इमि छेँय् यं दया: नं कपाय् फयने मस: ।

सँ– छ्चनय्, म्हय् दइगु चिचीं पुचागु मिइ थीकलकि झौ जुइगु वस्तु ।

नेपालितय् सँ हाकु, अंग्रेजीतय् सँ भुयू अय्सां थ:थ:गु सँ थ:त बांला: ।

सं- चाया थलबलय् तज्याना दइगु भू ।

ल्वहंतय् छक: थ्यूबलय् चाया ध:प संबाल ।

हं– सिं प्वा: खनीगु सिक:मितय्गु छता ज्याभ: ।

सिक:मि सिं प्वा: खनेत हं छथु हल ।

हं– सुनानं स:तीबलय् लिस: कनीगु खंग्व: ।

जि अपाय्सकं स:तां हे वं 'हं' मधा: ।

हुं– उखे वनेगु ज्या या धका: धायेगु ।

छ जित: मयो, याकन प्याहाँ हुँ ।

हुं– उखे च्वंगु वस्तु क्यनेत धाइगु खँग्व: ।

हुं खंना, हुं व वंम्ह दाइचा छम्ह जित: यो ।

आ: हानं छक: झी सिन्ह:फुतिइ हे वये । च्वयें धयार्थें सिन्ह:फुति धइगु दीर्घया चिं ख: । थ्वया ल्युने आख: सुला:

च्वंगु दइ। छाय्धाःसा नेपाल भाजाय् दीर्घ आखलय् आखः सुला च्वंगु दइ। थले सुला च्वंगु आखः लुयाः वयेवं व खँग्वःया मूल खंग्व नंः लुया वइ।

झासं, थाः झीसं सिन्हःफुति दुगु खँग्वलय् छु छु आखः सुला च्वंगु दु, रूपाबलिइ छ्यला स्वये।

थौं कनय्‌या खँग्वः	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्वः	लुया वःगु आखः
अं	अनं	अनय्	अन	न
इं	इँसं	इँसय्	इँस	स
उं	उनं	उनय्	उन	न
कं	कँथं	कँथय्	कँथ	थ
गं	गँनं	गँनय्	गँन	न
चं	चँनं	चँनय्	च्वँन	न
उजं	उजनं	उजनय्	उजन	न
बझां	बझानं	बझानय्	बझान	न
तं	तमं	तमय्	तम	म
हृथं	हृथनं	हृथनय्	हृथन	न
धं	धनं	धनय्	धन	न
नां	नामं	नामय्	नाम	म
पं	पँथं	पँथय्	पँथ	थ
बं	बँथं	बँथय्	बँथ	न
भ्वं	भ्वँतं	भ्वंतय्	भ्वंत	त
छुमां	छुमानं	छुमानय्	छुमान	न
यं	यँतं	यँतय्	यँत	त

बरां	बरामं	बरामय्	बराम	म
धलं	धलनं	धलनय्	धलन	न
कवं	कवनं	कवयाके	कवन	न
ग्रसं	ग्रसनं	ग्रसनय्	ग्रसन	न
प्वहं	प्वहनं	प्वहनय्	प्वहन	न

छेँज्या

१) मिलाफुति व सिन्हःफुति धइगु छु ? नेपाल भासाय् मिला-फुति व सिन्हःफुति गन गन छ्यलो ?

२) मिलाफुति छ्यलेमाःथाय् सिन्हःफुति, सिन्हःफुति छ्यलेमाःथाय् मिलाफुति छ्यल धायेव छु जुइ ? दसु नापं बियाः थुइका दिसँ ।

३) क्वय् बियाः तःगु खँग्वःया दथुइ पाःगु सो दयेक अर्थ क्वयना खँपुइ छ्यलाः दिसँ ।

कँ	कुँ
कं	कुं
तँ	तुँ
तं	तुं
दँ	द्वँ
दं	द्वं
धुँ	बँ
धुं	बं
लँ	हिँ
लं	हिं

४) क्वय् बिया तःगु "थौं कनय्‌या खँग्वः" या "मू खँग्वः" नं बियाः तःगु दु। उकेया रूपावलिइ छ्यला पूवंकाः दिसँ।

न्हाकं	न्हाकम	लाकां	लाकाम
नकिं	नकिम	छुकिं	छुकिन
कुं	कुन	क्वं	क्वन
खिं	खिन	अःखुं	अःखुन
चखुं	चखुन/चखुति	खिख्वं	खिख्वन
आगं	आगम	गां	गाम
तगिं	तगिम	पवगिं	पवगिन
गुंगुं	गुंगुन	ग्यां	ग्यान
सिँग्वं	निँग्वन	चां (माया केहें)	चाम
सःचिं	सःचिन	छ्वचुं	छ्वचुन
छ्व	छ्वन	भुजिं	भुजिन
भुजुं	भुजुन	चतं	चतन
कतां	कताम	पतिं	पतिन
तुं	तुँथि	थां	थाम
बथां	बथान	अथिं	अथिन
दिं	दिन	दयां	दयान
वद्यां	वद्याम	द्वं	द्वन
जधुं	जधुन	ध्वं	ध्वन
ध्वां	ध्वान	सनां	सनान
कपं	कपन	क्वाःपिं	क्वाःपिन
पुं	पुन	प्यं	प्यन
चबां	चबान	ब्यां	ब्यान

यँ	यान	गाय	गायन
ख्वँरि	ख्वरिन	इलां	इलाम
चिलिं	चिलिम	वां	वान
तःसिं	तःसिन	स्वां	स्वान
हिं	हिन		

लिफुति

'अ'कार व 'आ'कारया ल्यूंने च्वय् व क्वय् यानां निगू फुतिचा तइगु यात लिफुति धाइ। थ्वचिं थथे खः [:]। थुकेयात विसर्ग नं धाः। लिफुति 'अ'कारय् व 'आ'कारय् जक तइ। मेथाय् गनं नं छ्यली मखु। छ्यले न मज्यू। अकार व आकार यात ताःहा याना धाये माल धायेव लिफुति छ्यलेमा उकिं लिफुति धइगु दीर्घया चिं खः। नेपाल भासाय् लिफुति धइगु हे मछ्यःपि मनूत नं दु। गुलिं 'अ'कारय् जक लिफुति छ्यलः 'आ'कारय् छ्यली मखुपिं नं दु। 'आ'कारय् लिफुति छ्यली मखुपिनिगु धापू छु धाःसा 'आ'कार धइगु थःथम हे निगु मात्रा, थःथमं दीर्घ खः। उकिं 'आ'कारय् लिफुति छ्यलेम्वाः धाइ। तर ज्ञीगु नेपाल भाषाया थःगु हे पहः दु। नेपाल नेपाल भाषाय् 'आ'कारयात नं ह्रस्वँ अथवा चीहाकलं ग्वं वायेगु चलन दु। पद्ययागु खँ त्वःताः गद्ययागु खँ ल्हायेबलय् ज्ञी 'आ'कार नं ह्रस्व हे जू। उकिं दीर्घ यायेत नं लिफुति छ्यले माल।

मेगु खं झीसं आखः तना च्वंथाय् जक दीर्घ यानां न्वं वाइ। उकिं गन 'अ'कार व 'आ'कारया ह्युंने आखः सुलाःच्वनी अथवा आखःतना च्वनी, अन लिफुति तइ। थ्वयात मेकथं धाये-बलय् गन लिफुति दइ, अन आखः तना च्वंगु जुइ। थुकथं लिफुतिया अर्थ हे आखः सुला च्वंगु खः।

च्वय् न्ह्यथं कथं नेपाल भाषाय् 'अ'कार 'आ'कार निथासं लिफुति मछ्यःपिं नं दु। 'आ'कारय् जक लिफुति मछ्यःपिं नं दु। आपालं मनूनसें 'अ'कार 'आ'कार निथासं लिफुति छ्यः। आः थन न्ह्यसः छगू छु वये फु धाःसा लिफुति तल धाःसा छु जुइ, मतल धाःसा छु जुइ?

दकलय् न्हापलाक, नेपाल भाषाय् लिफुति मतःसे च्वल अथवा ब्वन धाःसा पाय्छि जुइक खँग्वःया अर्थ पिज्वइ मखु। हाकनं न्वंवाये बलय् लिफुति दुथाय् चीहाकलं न्वं वायेगु अथवा लिफुति मदुथाय् तःहाकलं न्वंवात धाःसा पाय्छि-पाय्छि अर्थ पिज्वइ मखु। निगूगु खँ, गन लिफुति तयमाःगु खः अन लिफुति मतल धायेव आखः सुला च्वंगु दु लाकि मदु, आखः सुला च्वंगु खः लाकि मखु धकाः सीके थाकु। छग दसु काये 'सा' व 'साः'।

सा धाये बलय् मेय् पाय् धीम्ह दूरु न्ह्याय् दुम्ह प्यपां चूम्ह छम्ह पसु गुकेयात हिन्दु धर्मय् लक्ष्मी धकाः हना तल।

साः धाये बलय् वामा, छ्वामा स्वां, तरकारी इत्यादि बांलाक बुइकेत तइगु छता वनस्पतिया नसा ख।

थ्व निगु लिइ न लिफुति मतल धाःसा ब्वने बलय् च्वये बलय् गुगु पतिइ आखःया गुगु अर्थ धकाःसीके थाकुइ। उकिं थाय् स्वयाः लिफुति ला तये हे माल।

आ: आसें 'अ'कार व 'आ'कारय् लिफुति तल अथवा मतल धा:सा छु छु अर्थ गुलि पाइ ? थ्व नं छक: स्वये:–

अजा—बा:या बा:; बाज्या;

जिमि अजा थौंकनय् चय्गुदँ दत ।

अजा:– त:सकं मभिम्ह ह्याउँमचा ।

थ्व मचा त:सकं अजा:, बँय् ला पलख हे मच्वं ।

इता— दक्षिण दिशा ।

इता पाखे स्व:गु छेंय् त:सकं निभा:खइ ।

इता:– द्यें:या नामय् च्याका: बीगु चिकनं प्या:गु कायागु प्वाँय्चा ।

द्य:यात इता: च्याका मत बीमा: ।

कका—बौया किजा; चिरी बा: ।

जिमि बा:या किजायात जि कका धायेगु याना ।

क:का—भुतुमालिइ च्वय् व क्वय् याना: चीगु त:पुगुका ।

जिमि थाय्ला क:का मधा:से ककंका धाइगु ।

क्वता—छुं बस्तु काका: कायेगु ज्याभ:; चिन्ता; गँय्लि ।

नालय् गुचा कुतुंवंसा क्वताचां काका: का ।

क्वता:—झ्यालय् क्वस्वये थाय् बेथां कथं तयात:गु सिँयागु कथि अथवा नं यांगु दन्दि ।

झ्या:या क्वता: त्व:धुया व मचा कुतुं वन ।

खल—वा पायेगु थाय् ।

वा पायेगु व वा दायेगु थाय् यात खल धाइ ।

खल:– येक्व मनूत मुना च्वंगु पुच: ।

थौंकनय् नेपाल भाषा मंका: खल: नं यक्व त:घं जुया: वल ।

ख्वला– १) सिमा अथवा पासिया पिने च्वंगु व: (छब:)
२) थ्वं अय्ला: त्वनेया निंति दयेका त:गु धातुयागु चीग:चागु थल ।
रामचां न्ह्याख्वला थ्वं त्वन ।

ख्व:ला– ल: यक्व तया (मेय्यागु) ला, छेंगू तया: दायेका: ख्वयेका त:गु ला; त:खा: ।
चिकुलां ख्व:ला दायेका: नये त:सकं सा: ।

ग्व— थ:म्हसें मालाम्ह गनू, प्राणी अथवा वस्तु गन दु धका: न्यनीगु खँग्व: ।
ग्व रामचा गन दु ?

ग्व:– खास् हाक:ब्या सी मदुगु वस्तु । ग्वारांचिगु वस्तु ।
जा थुइत जासि छग्व: हे मदु, छुके थुइगु ?

च्या– क्वा:लखय् तया दायेका दुरूनाप ल्वाक: छ्याना: रस् जक त्वनीगु छताजिया चीचीमाचागु सिमाया ह: ।
इलाम देशय् यक्व च्या दु ।

च्या:– ख्यालय् अथवा म्हय् छुं छुकेया दाग् ।
ख्वालय् मिं पूगुलि वयाके यक्व च्या: दु ।

जा– जाकि लखय् तया: थुया: त:गु नसा ।
जिला भ्वय् नये धुंका: नं जा छकू नयेमा: ।

जा:– च्वय्नं निसें क्वय् तकया ल्या: ।
थ्व तुं त:सकं त:जा: ।

पा–१, सिं, सिमा पालेगु छता ज्याभः। २, झंगःपंछिया

म्हय्‌च्वंगु संथें च्वगु वस्तु।

चखुंचा सीगु गनं गनं हे पा पुइ हथाय्‌।

पाः– हाकःचा लुइक दयेका तःगु भु थें च्वंगु थल; किंति।

स्वन्ति बलय्‌ कु छ्वयेबलय्‌ पाः धइगु थलय्‌ तयाः

छ्वयेमाः।

ब्व–भ्वय्‌या छगू भाग; लप्तेय्‌ बजि व ल्वसा घासा तया तःगु

छगू भाग।

दकलय्‌ च्वय्‌ दय्‌ः ब्व जुइ, अले थकालि ब्व जुइ।

ब्वः–सुयातं मयेयाः येयोथे ल्हाइगु बचं;

रामचां स्यामयात येयोथे ब्वः बिल।

मचा–चीधीचाम्ह मनू; तःधी मजूनिम्ह मनू।

व मचा हे तिनि, बुद्धि गनं दइ।

मचाः–मगाःगु; गाके मफुगु; चायेके मफुगु।

अपाय्‌ धंगु ब्याहा भ्वय्‌ यात नं मचाः मगाः धइगु छुं

हे मदुका।

ला–मनू, झंगः पंछि; पसुतय्‌के म्हय्‌ च्वंगु नायूगु भाग।

खाया ला तःसकं साः।

लाः–म्हतुं लः थें त्वालाहां बइगु छता ईचा।

व मिसाया न्ह्यूंन्ह्यू–न्ह्यूंन्ह्युं लाःहे वल।

व–उखे च्वंगु बस्तु अथवा प्राणीयात क्यने माल धायेव धाइगु

सर्वनाम खंग्वः।

छिमि काय्‌ तन धया मखुला, व खंना छिमि काय्‌।

व:-माय्, मू, रहर, क:सू, आलु इत्यादि निना मरि थें पाचा
यानाः छुना त:गु नसा ।

सिनख:बलय् खुता व: तया भ्वय् नयेमा: ।

च्वय् झीसं गन 'अ'कार व 'आ'कारया ल्युंने आखः सुला:
च्वनी अन लिफुति तइ धका: धया: । उकि आ: झी लिफुतिइ
सुला च्वंगु आखः लुइकेगु कुत: याये । लिफुतिइ छु छु आखः
सुला: च्वंगु दु अलय् गथे याना: लुइकेगु व नं स्वये ।

तना: च्वंगु आखः लुइकेत रूपावलिइ छ्यला स्वयेमा: ।
अले तना च्वंगु आखः नं लुया: वइ, खँग्व:या पाय्छि रूप नं
खने दइ । रूपावलिइ छ्यलेबलय् तृतीय विभक्तिइ व:सप्तमी
विभक्तिइ जक छ्लेव गा: । थन छुं लिफुति दुगु छुं खँग्व:यात
छक: छ्यला: लिफुति पलसा छु आखः लुया वइ–स्वये :–

थौं कनय्‌या खँग्व:	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मूखँग्व:	लुयावःगु आखः
क:	कतं	कतय्	कत	त
ख:	खवं	खवय्	खव	व
ख:	खतं	खतय्	खत	त
ख्या:	ख्यालं	ख्यालय्	ख्याल	ल
ख्या:	ख्याकं	ख्या:याके	ख्याक	क
माग:	मागलं	माग:याके	मागल	ल
ल:घ:	ल:घलं	ल:घलय्	ल:घल	ल

पाच:	पाचलं	पाचलय्	पाचल	ल
छा:	छाकं	छाकय्	छाक	क
ज:	जवं	जवय्	जव	व
	जतिं	जतिइ	जति	ति
	जलं	जलय्	जल	ल
झा:	झालं	झालय्	झाल	ल
जात:	जातलं	जातलय्	जातल	ल
त्वा:	त्वालं	त्वालय्	त्वाल	ल
त्वा:	त्वाथं	त्वाथय्	त्वाथ	थ
त्वा:	त्वाकं	त्वाकय्	त्वाक	क
थ:	थवं	थवय्	थव	व
द:(छताजिया वाजा.)दलं		दलय्	दल	ल
ध:	धलं	धलय्	धल	ल
ग:प:	ग:पलं	ग:पतय्	ग:पत	त
फ:	फलं	फलय्	फल	ल
ब:	बलं	बलय्	बल	ल
ज्याभ:	ज्याभलं	ज्याबलय्	ज्याभल	ल
नाय: / नायो	नाय:लं	नाय:याके	नायल	ल
ल:	लखं	लखय्	लख	ख
व:	वलं	वलय्	वल	ल
स:	सलं	सलय्	सल	ल
ह:	हलं	हलय्	हल	ल

थुकें याना: छु सी दत धा:सा लिफुतिइ क, ख, च, त, ति, थ, ल, व, सुला च्वंगु दु। अझ थ्वयात मेकःथं धाये बलय्

लिफुति धइगु हे थ्व च्याग: आख: तना जक लिफुति छ्यले मा गु ख: ।

छेंज्या

१) लिफुति धइग छु ? नेपाल भाषाय् लिफुति गनगन छ्यली ?
२) लिफुति छ्यले मा:थाय् मछ्यल, छ्यले म्वा:थाय् छ्यल धा:सा छु जुइ ? दसु बिया दिसँ ।
३) क्वय् बिया: त:गु खँग्व:या दथुइ पा:गु सी दयेक अर्थ वयना: खँपुइ छ्यलादिसँ ।

कनि	कलि	कला	कसि
क:नि	क:लि	कला:	क:सि
कसू	खा	खव	खाल
क:सू	खा:	खव:	खा:ल:
ख्वप:	चा	गा	च्व
ख्वप	चा:	गा:	च्व:
पाता	बा	म्ह	स्वमा
पा:ता	वा:	म्ह:	स्व:मा

४) क्वय् बिया त:ग "थौं कनय्‌या खँग्व:" या "मू खँग्व:" नं बिया त:गु दु । उकेया रूपावलिइ छ्यला पूवंका दिसँ ।

छक:	छकल	पाक:	पाकल
वा:का:	वाकाल	नैक्या	नैक्याल
सँक्व:	सँक्यस/संक्वख	थक्वा:	थक्वात

गुरूस्वा:	गुरुस्वात	दुरूख्व:	दुरूख्वल
सा:गा:	सा:गाल	धौग्व:	धौग्वल
दुघा:	दुघाल	घ:चा:	घ:चाल
च्य:	च्यल	च्या:	च्याल
गाच्व:	गाच्वथ	जा:	जाल
ज्व:	ज्वल	ता:	ताल
चात्या:	चात्याल	गथ:	गथल
द्‌य:	द्‌यव	द्‌या:	द्‌याल
द्व:	द्वल	द्वा:	द्वाल
धा:	धाल	ढ्व:	ढ्वल
न्ब्र:	न्बल	गुलपा:	गुलपाल
प्व:	प्वल	प्वाल(न्हाकंप्वा:)	प्वाच
प्वा:	प्वाल	फ्वा:	फ्वाथ
कूफा:	कूफात/कूफाल	फ्व:	फ्वल
बा:	बाल	ब्या:	ब्याल
भा:	भाल	भा	भाव
भ्वा:	भ्याक	भ्वा:	भ्वाक
तम:	तमल	मा:	माल
म्वा:	म्वाक	म्वा:	म्वांच
म्हा:	म्हाल	पाया:	पायाल
खल:	खलक	ला:	लाख
कला:	कलात	वा:	वाल
सा: (चिकंसा:)	साल	स्यस्य:	स्यस्यल

मूस्याः	मूस्याल	नस्वाः(छताजियास्वां) नस्वाल
ताहाः	ताहाल	

५) क्वय् बियाः तःगु खँग्वःया सुला च्वंगु आखः लुइका दिसँ ।

खाः	नितिख्यः	ख्वाः
ग्वाः	साघ्यः	ङ्याः
ङ्वः	दाः	घय्म्वः
ल्याः	ल्हाः	व्हः

य्

थ्व 'य्' यात बागः य धाइ । 'य' आखः च्वये धुनेवं थ्वयागु तुति पालेमाः । उकि थ्वयात तुति पालाः तःगु 'य' नं धायेगु याः । नेपाल भासाय् थ्व आखःया तःधंगु थाय् दु । ग्वंवाना (उच्चारण) कथं थ्व स्वथाय् छ्यला: च्वंगु दु । च्वया कथं धाःसा गुलिसिनं निथाय् जक छ्यला च्वंगु दु, गुलिसिनं स्वथाय् हे छ्यला च्वंगु दु । थ्व थथे खः—

१) मूल खँग्वलय् प्यपुना च्वनीगु ।

२) सप्तमि विभक्तिया चिं कथं वइगु ।

३) य धाना यासु कथं वइगु ।

१) मूल खँग्वलय् प्यपुना च्वनीगु

थ्व 'य्' मूल खंग्वःया दथुइ व ल्युंने यक्व हे च्वना वः । थुजागु खँग्वलय् च्वनाः वल धायेब थ्व 'य्' यात लिकाये मछि, लिकाये जि नं मज्यू । बरू थयोथाय् थ्व 'य्' यात 'ए' याना ग्वंवायेगु न याः । 'थ्व' 'अ'कार 'आ'कार व 'ए'कारय् च्वन बः खः लाकि मखु, छुं दसु कयाः स्वये—

'अ'कारय्

कय्गू (केगू)	छय्
छलय्	फय्
तँय् (तँ)	धँय्
हँय् (हँ)	क्वँय् (क्वँ)

'आ'कारय्

काय्	छाय्
थाय्	नाय्
प्वाँय्	ख्वाँय्
ब्वाँय्	

'ए'कारय्

देय्	मेय्
खेँय्	च्वलय्

थथे खँग्वःया ल्युने च्वना वइगु 'य्' स, ज, च, या पलेसा खः। अथवा खँग्वःया ल्युने सं, अथवा च अथवा ज जुल धाःसा थ्व स्वगः मध्ये गुगुं-छगःया पलसा तुति पालाः तःगु 'य्' वइ। थ्व मूल खँग्वलय् जक वइगु खः।

१) सप्तमी विभक्तिया चिं कथं वइगु

सप्तमी विभक्तिया चिं स्वंगू दु। प्राणी वाचक खँग्वलय् छता, अप्राणी वाचक खँग्वलय् निता दु। चिं थथे खः (१) य्, (२) इ। आः थन 'य्' वइगु धाँचा छकः स्वय्—

खँग्व:	सप्तमी विभक्ति	मूल: खँग्व:	विभक्तिचिं
चिकं	चिकनय्	चिकन	य्
गां	गामय्	गाम	य्
खिप:	खिपतय्	खिपत	य्
छ्य:	छ्यलय्,	छ्यल	य्
वाकुधी	वाकुधिकय्	बाकुधिक	य्
ई	इलय्	इल	य्
धू	धुलय् (लिइ)	धुल (लि)	य् (लि)
सन्दू	सन्दुकय्	सन्दुक	य्

थन मूल खँग्व: चिकन, गाम, खिपत, छ्यल, वाकुधिक, इल, धुल, (धुलि) सन्दुक ख:। अले थ्वयात सप्तमी विभक्तिइ येनेबलय् ल्युंने तुति पाला त:गु 'य्' वल। उकि 'य्' सप्तमी विभक्तिया चिं ख:। थुकथं सप्तमी विभक्तिइ येनेबलय् नं 'य्' व:। थ्व 'य्'यात लिकाये ज्यू थ्व 'य्' यात लिकाल धायेव मूल खँग्व: जक जुइ।

३) 'य' धाना यासु कथं वइगु

नेपाल भासाय् यासुया खुगू रूप दु। व खुताजिया यासुइ विभिन्न खुग: आखलं क्वचायेके मा। उकेया रूप थथे ख:-

क) 'के' आखलं क्वचा:गु यासु–नके, कय्के, हाके,फाके।

ख) 'ते' आखलं क्वचा:गु यासु–न्हिते, ब्व:ते;

ग) 'ने' आखलं क्वचा:गु यासु कने–सने, पुने, खुने, दने,

घ) 'पे' आखलं क्वचा:गु यासु–भपे, ज्वजलपे, भजलपं,

ङ) 'ले' आखलं क्वचा:गु यासु:– खें काले, साले, पाले, गाले,

च) थुकथं 'ये' आखलं ववचाःगु यासु नं दु। उकिं न्हापा-
यागु न्यागूलय् ल्हाःचा ब्वयेकल धाःसा ल्यंगु 'य' छगःनं
ल्हाःचा हे ब्वयेके माल थुकथं—काये खाये चाये दाये याना
चवयेगु याःगु दु। थन थ्व यासुइ न्वबाये बले तुति पालाः
हे न्वंवायेगु याःसां च्वयया नियम कथं ल्हाःचा हे ब्वये-
केगु यानागु दु।

अले गुलिसिनं थ्वयात तुति पाला न्वंवायेगु या गुलि तुति
पाला हे चवयेगु नं याः। थुकथं यासुइ ल्हाःचा ब्वयकेगु अथवा
तुति पालेगु खँय् धाःसा छगू हे बिचा जुइ मफुनि। न्ह्यागुसां
यासुइ नापं बिचा यात धाःसा तुति पाला 'य्' स्वथाय् छ्यली
धकाः सीदत।

च्वय् ल्याः १ लय् धया कथं मू खँग्वःया ल्युंने नं तुति
पाला 'य्' वः। हः, आः थन खँ छु धाःसा थुजगु तुति पाला
'य' वया च्वंगु खँग्वलय् नं आःअः सुनाः चवनेगु याः। उकिं
थ्वयात निब्व थले ज्यू। छगू, खँग्वःया ल्युंने 'य्' वयाः च्वंसां
आखः सुलाः च्वनी मखुगु अथवा तुति पालाः तःगु 'य्' या
पलसा तुति पालाः मतःगु छगःगु हे 'य' वयेगु याः। दसु—

काय्	कायं	काययाके	काय
स्वाय्	स्वायं	स्वाययाये	स्वाय
नाय्	नायं	नाययाके	नाय

थ्व बाहेक मेगु तुति पालाः तःगु 'य्' या पलसा आखः
लुयाः वयेगु याः। थ्व लुयाः वइगु मू कथंला 'च' व 'स' जक
खः। 'भ्वय्' खँग्वः छगूलो धाःसा 'ज' वयाः च्वंगु दु। 'जाप्यय्'
छगूली न 'त'या पलसा आः 'ल' धायेगु यानाः हल।

थन च्वय् ज्ञीसं 'य्' आखलं क्वचाःगु यासु जूसा ल्हाःचा ब्वयेकेगु अले, मेथाय् जूसा 'य' यात तुति हे पालेगु धया। थन आः न्वंवाना (उच्चारण) कथं ज्वःलागु छुं खँग्वः कयागु दु। गुके तुति पालेगु गुके ल्हाःचा ब्वयेकेगु छकः स्वये—

क्वय् (ना.)– क्वय्छि· क्वय्छिया ल्याः; कोस;
थनं निसें खवप तक ग्वःक्वय् दु ?

(ब्वा.) - चय्या अःखःगु दिशाः, तुति पाखे।
नेपाःया क्वय् पाखे तराइ चय् पाखे हिमाल दु।

क्वये (या.)– नयेगु वस्तु मि लानाः ज्ञौं जुय्।
खेँय्वः क्वयेक छुनाः नं साइ ला ?

खय् (ना.)– छता खस जाति;
खय्तय्‌स नेवाः भाय् ल्हाये मसः।

खाय् (ना.)– स्वजय् सलिखय् धौ, चि, खेँय्वः तयाः दयेकाः तइगु वस्तु।
स्वजय् न्हापलाक खाय् चिपं थीमाः।

खाये (या.)– १) स्वांमा सिमाय् च्वंगुस्वां अथवा पासि काय्।
हुं संन्यासि छगः खाये घयां न्हृचाय् हे मदु।
२) धेवा कमाय् याये।
जि न्यासः दां खाये मफयाः साहु पुले मफयाः च्वन।

गय् (ब्वा,या.)–छु गथे धकाः न्यनीगु।
थैंकनय् छंगु हाल खबर गय् च्वं ?

गये (या.)– छुं वस्तुया ध्यःने च्वने।
जि ला सल गये तसकं ग्याः।

ग्वाय्(ना.)– म्हूतुया च्वय्, न्हाय्या क्वय् च्वंगु सं।

सिपाहितय् ता:हाक: जुइक ग्वाय् लहीमा: ।

ग्वाये (या.)- मि न्वये; हेवा: च्याये ।

पाता तया:बजां छचिलं ति, हेवा: ग्वाये धुंकल ।

च्वय् (ब्वा.)- ब्वय् पाखेया अ:ख:गु दिसा; छयं पाखें;

हवाइ जहाज च्वय्नं च्वय्नं ब्वया वन ।

च्वये (या.) - च्वसां भ्वँतय् अथवा गनं छथाय् ध्व: किये ।

व मचां आख: च्वय मस: ।

छाय् (ब्वा.या.)- सुनानं छु कारणं यात धका: न्यनीगु ।

व मचा छाय् ख्व:गु; स्व स्व ।

छाये (या.) न्ह्यांव:गु भागयात पाले ।

सिरु:मि बसिलां न्ह्यां व:गु सिँ छाये धुंकल ।

ताय् (ना.) – क:निथें मुइक सिया: त:गु वा ।

जाकि सिन्ह: दयेकेत ताय् मदयेक मगा: ।

ताये (या.) – १) न्ह्याय्पनं न्यने ।

छं धा:गु खँ जि ताये धुंकल ।

२) छुं वस्तुयात इँसं अथवा धा:दुगु वस्तुलि चाये ।

जि ला इँसं आलु ताये मस: ।

थ्वाय् (ब्वा.)–वामा छ्वमा अथवा पिना: तयागु तरकारी त: भुजाय् जुइगु;

वा बय् सा: गाक्क तयेमा: अलय् जव थ्वाय् चिनी ।

थ्वाये (या.)-सुयातं अथवा छुं वस्तुयात न्ह्याने पाखे तुति न्याक्क ध्वाये ।

भकुंग्वारा म्हितोम्ह जुया: नं बलथ्वाये मसः इगु दइला ।

नाय् (ना.)–ला मीगु ज्या याइम्ह मनू ।
नाय्या न्हचने मेय् ख्वयेथें जुल ।

नाये (या.)–चवापु, बरफ, एवं इत्यादि लः जुये ।
भुइ तयातःगु बरफ नाये धुंकल ।

फय् (ना.)–सासः ल्हायेत मदयेक मगाःगु वस्तु ।
फय् मवयेकं सिमासनी मखु ।

फये (या.)–लानाः कायेत पियाः चवने ।
हितिइ यक्व मनूत दुगुलि जि लः फये मफु ।

ब्वाय् (ना.)–सुनानं छु गुलि याये फु धकाः जाँचय् याना स्वयेगु ज्या ।
माजुम्हसें भौम्ह गुलित चलाक धकाः थौं वयागु ब्वाय् स्वल ।

ब्वाये(या.)–छखें स्वयाः वने ।
मसःम्ह सिकःमि सिंफाःगु जुया कःति ब्वाये धुंकल।

भ्याय् (ना.)–फैया मिजंम्ह; फैया पुलिङ्ग ।
वया थौं द्योयाथाय् भ्याय् छम्ह स्याये यन ।

भ्याये (या.)–तरवार अथवा अयागु हे हतियार म्हय घा ये ।
सिपाहि न जंय् च्वँगु पेतिइ खुकुरि घाये धुंकल ।

म्वाय् (ना.)–केरा;
थौंकनय् केरायात म्वाय् धायेगु चलन मन्त ।

म्वाये (या.)–जीवन हना च्वने ।

थौंकनय् चोमिंपिसं म्वाये थाकुइ धुंकल ।

त्वय् (ना.)--रोग; म्ह सुख मदइगु अवस्था ।

थौंकनय् टि. बि. त्वय् धयागु नं छु तःधंगु मखु ।

त्वये (या.)--छुं तिसा, वसः अथवा मनू मेम्ह नाप मिलय जुये ।

व मिसाया पसिं सिना वःगु छपति हे मत्वः ।

थन च्वय् तुति पालाः तःगु 'य्' या पलसा आखः लुयाः वयेगु याः । थ्व लुयाः वइगु मू कथंला स च ज खः धकाः न्हेथना । धाथें खः लाकिं मखु धकाः स्वयेत तुति पालाः तःगु 'य्' खँग्वःयात रूपावलिइ छकः छ्यला स्वये दुगु-

थौंकनय्या खँग्वः	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्वः	लुयाःवःगु आखः
कपाय्	कपाचं	कपाचय्	कपाच	च
खेँय्	खेँचं	खेँचय्	खेँच	च
ग्वय्	ग्वचं	ग्वचय्	ग्वच	च
तँय्	तँचं	तँचय्	तँच	च
ध्वाँय्	ध्वाँचं	ध्वाँचय्	ध्वाँच	च
पाँय्	पाँचं	पाँचय्	पाँच	च
भँय्	भँचं	भँचय्	भँच	च
मलय्	मलचँ	मलचय्	मलच	च
लय्	लचं	लचय्	लच	च
कँय्	कँसं	कँसय्	कँस	स
खय्	खसं	खसयाके	खस	स
घाँय्	घाँसं	घाँसय्	घाँस	स
च्वलय्	च्वलसं	च्वलसं्याके	च्वलस	स

थाय्	थासं	थासय्	थास	स
देय्	देसं	देसय्	देस	ल
न्हाय्	न्हासं	न्हासय्	न्हास	स
भाय्	भासं	भासय्	भास	स
भ्याय्	भ्यासं	भ्यासयाके	भ्यास	स
मेय्	मेसं	मेसयाके	मेस	स
लय्	लसं	लसय्	लस	स
हँय्	हँसं	हँसयाके	हँस	स
भ्वय्	भ्वजं	भ्वजय्	भ्वज	ज

छ्येँज्या

१) तुति पाला: त:गु 'य्' गन-गन च्वयेगु या: दसु बिया: च्वया: दिसँ ।

२) क्वय् बिया: त:गु खँग्व:या दथुइ पा:गु सी दयेक अर्थ वयका खँपुइ छ्यला: दिसँ ।

काय्	कायॆ	खय्(खस जाति)	खयॆ
ख्वाय्	ख्वायॆ	ग्वय्	ग्वयॆ
थाय्	थायॆ	बाय्	बायॆ
लय्	लयॆ	लाय्	लायॆ

३) क्वय् बिया: त:गु "थौं कनय्‌या खँग्व:" या मू "खँग्व:" नं बिया: त:गु दु । उकेया रूपावलिइ छ्यला पूवंका दिसँ ।

क्वँय्	क्वँच	ग्वाय्	ग्वाच
च्वाँय्	च्वाँच	म्वाय्	म्वाच
म्हय्	म्हच	म्हया	म्हयाच
ल्वय्	ल्वच	ल्वाँय्	ल्वाँच
कंलाय्	कंलास	धँय्	धँस
फय्	फस	बाय्	बाय्

थ्वयां न्ह्यः झोसं थाय् थासय् तना च्वंगु आखः लइकेगु कुतः याये धुन। आः हानं ल्यंपुल्यँ कथं छुं छुं खंग्वः दनि। व खः 'औ'कार। औ च्वइ बलय् गुलिसिनं 'अउ' याना च्वइपिं दु। न्ह्यागु थजु, 'औ' अथवा अउ जूसां थुके दुने सुलाच्वगुं आखः स्वये।

अथे हे मेगु छगू न्ह्याने च्वंगु आखलय् मिलाफुलि दुगु 'उ'कार खँग्वः छकः स्वये।

थौं कनय्या खँग्वः	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्वः	लुया वःगु आखः
खौ	खलिं	खलिइ	खलि	लि
गौ	गलिं	गलिइ	गलि	लि
घौ	घलिं	घलिइ	घलि	लि
घौ	घलिं	घौयाके	घलि	लि
चौ	चलिं	चलिं		
झौ	झलिं	झलिइ	झलि	लि
तौ	तलिं	तलिइ	तलि	लि
धौ	धलिं	धलिइ	धलि	लि
नौ	नलिं	नलिइ	नलि	लि
नौ	नलिं	नौयाके		
पौ	पथिं	पथिइ	पथि	थि
पौ	पलिं	पलिइ	पलि	लि
पौ	पतिं	पतिइ	पति	ति

बौ	बलिं	बलिइ	बलि	लि
बौ	बबुं	बबुयाके	बबु	
भौ	भतिं	भौयाके	भति	ति
भौ	भलिं	भौयाके	भलि	लि
सौ	सलिं	सलिइ	सलि	लि

थथे हे थन क्वय् ह्लुं खँग्व: न्ह्यथनागु दु। थ्वयात छगः हे ग्राखलं न चवये ज्यू। थ्व खँग्व:यात रूपावलिइ छ्यलें वलय् गथे जुइ; व नं छकः स्वये–

थौं कनय्या खँग्व:	तृतीय विभक्ति	सप्तमी विभक्ति	मू खँग्व:	लुया:वगु ग्राख:
उँइ				
कुँई	कुँचं	कुँचय्	कुँच	च
खुँइ	खुचं	खुँचय्	खुँच	च
गुँइ	गुँचं	गुँचय्	गुँच	च
दुँइ				
पुँइ	पुँच	पुँचय्	पुँच	च
फुँइ				
बुँइ(चा)	बुँच	बुँइयाके	बुँच	च

ग्वाहालि सफू

१) सवंय्– जः विकास मान

२) पौभाः– हितकर वीरसिंह कंसाकार

क्वचाल

भिंका : ब्वना दिसँ

पौज	इत:	जुया: चवंगु	जुइमा:गु
३	११	न्हशा:	न्हुया
६	२	सुयांम्ह	सुयांम्हा:
१०	१५	बय्ल:	ह्:बलय्
१२	१	वर्ष	थ्व
	१	ते:गु	त:गु
	१	ल्हा:पा	ल्हा:चा
	१४	य:खालय्	प:खालय्
१३	१५	दया	दया:
१४	३	छ्वाया	ब्वायां
	७	ल्वा	ल्वा:
	८	कला	कला:
१८	१४	लं	दं
२१	८	येवा	धेवा
२६	४	छ्ययलेगु	छ्यलेगु
	८	छ्ययलेबलय्	छ्यलेबलय्
	११	छ्ययल	छ्यल
२८	६	ले	लं
२६	३	मखुधासं	मखुथासं
	६	म्वस्तु	वस्तु
	७	वाल	म्वाल
	१६	अग:	अंग:
३०	६	त:सक	त:सकं
	१०	स्व:सा	स्व:सां
	१६	कायं:	काप:
	१७	म्हूषेत	म्हूयेत

	१८	ल्हवनेगु	ल्ह्वनेगु
	१९	भ्हूसा	म्हूसा
३१	६	छ्ब	छ्व
३४	२०	दल	दलू
३६	९	मगु	मेगु
३७	९	उँ	उं
	१४	खँ	खं
	१८	पपबं	पवं
३८	११	पं	पवं
	१३	पँ	पं
		दुइ	दइ
	१६	कुकुं	कुतुं
	२०	लं	लं
३९	४	ज्या	ज्या या
		ज्याया	ज्या
	५	ल्वगिया	ल्वगियात
	२३	धइग	धइगु
४३	१	गाय	गायं
४५	९	द्ये:या	द्य:या
४६	६	न्षाखवला	न्याखवला
५०	२१	सँक्यस । संक्वख	सँक्वख
५१	१२	त्वाल	त्वा:
५२	२३	ब:	व:
५३	३	छलय्	लय्
५४	२०	म्हिते, ब्ल:ते	म्हिते, त्व:ते
५६	२१	थँकनय्	थौंकनय्
	२२	ध्य:ने	द्य:ने

प्यार्कि

नेपाल भाषाया

बिविध बिषयक लसता-पौ

- ☐ भाषा
- ☐ साहित्य
- ☐ संस्कृति
- ☐ इतिहास
- ☐ दर्शन
- ☐ राजनीति
- ☐ विज्ञान
- ☐ धर्म
- ☐ संगीत आदि विषयया च्वसु ज्वना पिदना च्वंगुदु ! किपूया छ्गू जक पौयात धिसिलाक्क न्ह्या केत छि, जि, झी सकसिनं फुफुकथं ग्वहालि याना दिसँ !

नेपाल भाषा गुथि

किपू

मुद्रक:- पवित्र प्रिन्टिङ्ग प्रेस, अद्वैत मार्ग, बागबजार ☎ २-२७३३४